

C-uppsats
Läroutbildningen AUO 3
Vårterminen 2006

Vad ska religionsämnet vara bra för?

-En undersökning angående elevers uppfattning om religion
och religionsundervisning från ett interkulturellt perspektiv

Författare: Anna Helge och Sofia Matti
Handledare: Björn Skogar
Examinator: Maria Borgström

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to investigate whether the lower secondary school teaching in religion leads to a positive understanding and openness, concerning different religions and cultures. We want to study how pupils in grade eight and nine in two lower secondary schools in a multicultural community comprehend different religions. Since we choose a pupils perspective we decided to do a questionnaire to get a wide ground. As a complement we interviewed twelve pupils and also did observations during their religion classes. During our study we focused on three different themes. These themes are the abrahamic religions (Christianity, Judaism and Islam) Hinduism & Buddhism and attitudes to religion.

Our theoretical point of view is the intercultural perspective. Therefore we have studied government's documents and propositions about intercultural education and we have also used an anthology by Pirjo Lahdenperä called *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (2004). We aim to investigate if the teaching in religion is compatible with the intercultural education.

The thesis reveals that there are lots of prejudices among the pupils in these two schools. We think that it is important that the teaching in religion must focus not only at the Christianity in younger ages. The subject must contain other religions like Islam, Judaism, Hinduism and Buddhism in much earlier age. Otherwise the pupils will create their own picture of the different religions through media.

The Swedish governments goals about school (LPO 94) and the document about the teaching in religion (kursplanen i religionskunskap) both can, according to us, be used as tools for intercultural education. The problem is that the teachers do not know how to use these tools. The methods of intercultural education must be clearer and the teachers more conscious. Before that happens, we can not state that the education is totally intercultural.

We have a big challenge in front of us when we finally will step out on the labour market!

Keywords: religious education, intercultural education, curriculum, lower secondary school.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INTRODUKTION.....	3
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Metod och material	4
1.3 Källkritik	6
1.4 Urval och avgränsning	7
1.5 Tidigare forskning.....	8
1.6 Disposition	10
2. TEORETISK RAM OCH UTREDNINGAR OM INTERKULTURELL UNDERVISNING	11
2.1 Historisk bakgrund.....	11
2.2 Utredningar om interkulturell undervisning.....	12
2.3 Teoretisk ram.....	14
2.4 Vad säger grundskolans styrdokument?	15
3. RELIGIONSUNDERVISNINGEN PÅ LANDBYSKOLAN OCH BLOMSTERSKOLAN	19
3.1 Religionsundervisningen på Landbyskolan	19
3.2 Religionsundervisningen på Blomsterskolan	21
3.3 Litteratur i undervisningen	22
3.4 Enkätundersökning på Landbyskolan och Blomsterskolan	22
3.4.1 Landbyskolan klass åtta enkäter	24
3.4.2 Landbyskolan klass nio enkäter	26
3.4.3 Sammanfattning av enkäter på Landbyskolan.....	28
3.4.4 Blomsterskolan klass åtta enkäter.....	28
3.4.5 Blomsterskolan klass nio enkäter.....	30
3.4.6 Sammanfattning av enkäter på Blomsterskolan.....	33
3.5 Intervjuer på Landbyskolan och Blomsterskolan	34
3.5.1 Landbyskolans årskurs åtta intervjuer	34
3.5.2 Landbyskolan årskurs nio intervjuer	37
3.5.3 Sammanfattning av intervjuer på Landbyskolan	40
3.5.4 Blomsterskolans årskurs åtta intervjuer	41
3.5.5 Blomsterskolan årskurs nio intervjuer.....	43
3.5.6 Sammanfattning av intervjuer på Blomsterskolan.....	46
4. ANALYS OCH SLUTSATSER	47
5. SAMMANFATTNING	54
KÄLLOR OCH LITTERATUR	56
BILAGA 1	
BILAGA 2	

1. INTRODUKTION

Religion och demokrati kan vara som lungor. Tar man bort den ena är det svårt att andas. Men religion kan också vara diktatur (Agnes 15 år).

I enighet med grundskolans kursplan skall ämnet religionskunskap leda till kunskap om olika religioner samt ge bidrag till ökad förståelse av såväl den egna som andras religioner, livsåskådningar, traditioner och kulturer (Kursplanen 2000: 83).

Läroplanen pekar i sin tur på att ett av skolans uppdrag innebär att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet (Lpo 94: 8).

Eftersom vi båda ska bli lärare i religionskunskap vill vi titta närmare på hur religionsundervisningen på grundskolan går till. Under vår VFU-period kunde vi konstatera att religionsundervisningen i mångt och mycket fokuserade på kristendomen, medan övriga religioner hamnade i skymundan. Vi märkte också att elevernas allmänna föreställning om religionsundervisningen var mycket negativ, då flertalet uttryckte att det var tråkigt att läsa om religion.

Vi har med bakgrund av detta valt att i denna uppsats titta närmare på just grundskolans religionsundervisning. Vår undersökning äger rum i en kommun som i många sammanhang betraktas som mångkulturell.¹ De två grundskolor som står i fokus för vår studie är snarare kulturellt homogena, det vill säga de står i motsats till det vi menar vara mångkulturellt. I och med detta anser vi att det skulle vara intressant att titta närmare på hur man på dessa skolor arbetar med ämnet religionskunskap. Vi har valt att kalla våra två undersökningsskolor för Landbyskolan och Blomsterskolan. Undersökningen på dessa skolor genomförs ur ett elevperspektiv, eftersom vi är intresserade av elevernas tankar och funderingar angående religion.

I och med att vi studerar på den kompletterande lärarutbildningen vid Södertörns Högskola, där profileringen är interkulturell², har vi valt att utgå ifrån just ett interkulturellt perspektiv. Vi blev helt enkelt nyfikna på huruvida den interkulturella undervisningen praktiseras i

---

¹ Enligt SOU 1983:57 definieras mångkulturell som ett konstaterande av att många olika språkgrupper och etniska grupper som finns företrädda i Sverige.

² Begreppet interkulturell kommer att definieras i kapitel 2.2.

realiteten. Utifrån ett elevperspektiv vill vi därför undersöka elevers syn på religion sammanlänkat med en interkulturell teori.

1.1 Syfte och frågeställning

Vårt syfte är att utifrån ett elevperspektiv undersöka om grundskolans religionsundervisning leder till en öppenhet vad gäller den positiva förståelsen för människor med annan religion än vad man själv har.

Ur detta syfte kan följande frågeställningar formuleras:

- Vad har eleverna för uppfattning³ angående de abrahamitiska religionerna⁴?
- Vad har eleverna för uppfattning om hinduism och buddhism?
- Vilken är elevernas attityd⁵ till religion?
- Skiljer sig elevernas uppfattning om- och attityder till religion mellan de båda skolorna?
- Är elevernas perspektiv på religionsämnet kompatibelt med vad som anses vara interkulturell undervisning?

1.2 Metod och material

Vi har i denna uppsats för avsikt att göra en kartläggning av elevernas uppfattning av religion och skolans religionsämne. Därför har vi i vår undersökning valt enkätundersökning, intervjuer⁶ och observationer som metod, kompletterat med teoretiska litteraturstudier, för att på så vis få en så bred bas som möjligt att stå på. Mats Ekholm och Anders Fransson skriver i boken *Praktisk intervjuteknik* (1994) om olika metoder man kan använda sig av i en undersökning. De skiljer bland annat på direkt och indirekt informationssamling. Den direkta informationssamlingen innebär att man som informationsinsamlare själv är med och observerar ett skeende med egna ögon och öron. Den indirekta informationssamlingen innebär att man får information genom någon annan. Hit räknas frågemetoder som enkäter och

---

³ Med uppfattning menar vi ett personligt sätt att betrakta och bedöma någonting, i detta fallet religion.

⁴ De abrahamitiska religionerna är de som har Abraham som stamfader, vilka är judendom, kristendom och islam. Dessa kallas i många sammanhang, däribland i vår uppsats, för de abrahamitiska religionerna.

⁵ Med attityd menar vi om eleverna anser att religion är någonting positivt eller negativt för människan i samhället.

⁶ Vårt undersökningsmaterial finns tillgängligt i bilaga 1 och 2

intervjuer (Ekholm, Fransson 1994:9). Runa Patel och Bo Davidsson skriver i boken *Forskningsmetodikens grunder* (1991) att observationer är vårt främsta vapen när det gäller att få upplysning om verkligheten. De pekar dock även på nackdelarna med observationer, vilka de anser vara att de som observeras kan bli störda samt att man som observatör kan missa att få med allt viktigt som sker (Patel & Davidsson 1991: 50).

Eftersom vi ville få en djupare förståelse kring elevernas sätt att resonera rörande religion och religionsundervisningen valde vi att göra en såväl direkt som indirekt informationssamling, för att på så sätt få en klarare helhetsbild av elevernas uppfattning om religion och religionsämnet. Vi valde sålunda att observera själva religionsundervisningen samt att samtala med berörda SO-lärare, för att på så sätt kunna få en helhetsbild sammanlänkad till enkätundersökningen och intervjuerna.

Vår enkätundersökning har utförts i en åtta respektive en nia på de båda skolorna, så sammanlagt har alltså fyra klasser svarat på våra enkäter. Anledningen till att vi valde enkäter var för att kunna nå ut till så många elever som möjligt och på så vis erhålla en bredd angående deras uppfattning om religion och religionsämnet. Enkäter kan användas när man vill samla in information med öppna eller fasta svarsalternativ. Fasta svarsalternativ är när det redan finns ett antal svar att välja på, medan öppna svarsalternativ lämnar plats åt svararen att själv formulera sina svar (Ekholm & Fransson 1994: 79). Vi valde att använda oss av öppna svarsalternativ, för att på så sätt få så breda och djupa svar som möjligt från eleverna.

För att fördjupa oss ytterligare har vi även utfört intervjuer med tolv elever från båda skolorna; sex stycken åttor och sex stycken nior, varav sex stycken är pojkar och sex stycken är flickor. Patel och Davidson skiljer på standardiserade och ostandardiserade intervjuer. Vid helt standardiserade intervjuer ställs likadana frågor i samma ordning till varje intervjuperson, så att man kan jämföra och generalisera svaren. Standardiserade svar kan även nedtecknas och kan då vara början till en enkät. Ostandardiserade intervjuer är tvärtom, när frågorna formuleras under själva intervjun, i den ordning man själv anser vara lämplig under intervjugång (Patel & Davidson 1991: 61). Eftersom vi ville jämföra och generalisera våra svar samt ha en intervju som sedan utvecklades till en enkätundersökning, valde vi att använda den standardiserade metoden.

Vid urvalet av elever ville vi ha en jämn fördelning av både elever i årskurs åtta och nio liksom en jämn könsfördelning. Varför vi även valde att använda oss av intervjuer är för att ytterligare kunna fördjupa oss i frågorna, liksom ställa följdfrågor. Intervjuerna har varit mellan tjugofem till fyrtio minuter långa beroende på vad eleverna har att berätta. Vi skrev ned intervjuerna på papper och efter varje intervjutillfälle har vi med färskt minne skrivit kompletteringar. Därefter har vi skrivit in intervjuerna i datorn för att skriva ut materialet och analysera det. Patel och Davidson menar att man kan använda två metoder när man utför intervjuer, antingen föra anteckningar eller föra ljudinspelningar. När man för anteckningar är det viktigt att man direkt efter intervjutillfället förtydligar sina anteckningar. Anledningen till att anteckningar kan vara bra är, enligt Patel och Davidson, att man kan få mer spontana svar och att intervjupersonerna känner sig mer trygga (Patel och Davidson 1991: 69ff). Motivet till att vi valde att anteckna intervjuerna istället för att banta dem motiverar vi med respekt för eleverna, så att de skulle känna sig mer bekväma. Vi anser att intervjuer är ett bra komplement till enkäter, just på grund av att man kan gå in ännu mer på djupet och att eleverna även får en chans att uttrycka sig verbalt. När vi har utformat våra enkäter och intervjufrågor har vi hämtat inspiration från Sven G Hartmans bok *Skrivhandledning* (2003). Hartman menar bland annat att man skall använda öppna frågor, undvika ja och nej frågor samt undvika frågor som innehåller laddade ord (Hartman 2003:36).

Vad beträffar den teoretiska ramen kommer vi att utgå från, för ämnet, relevant litteratur. Dessutom kommer vi att undersöka vad det står angående religionskunskap i skolans styrdokument däribland kursplan och läroplan. Vi kommer även att titta på skolornas aktuella läromedel i ämnet religionskunskap.

1.3 Källkritik

Den litteratur vi använt oss av är enbart skriven av svenska författare, varpå vi har utelämnat den internationella forskningen. I och med detta kan vi således ha missat relevant forskning på området. När det kommer till skolans styrdokument, så har vi använt oss av valda delar av dessa, som vi anser vara relevanta, vilket innebär att om någon annan hade gjort samma undersökning så hade urvalet kunnat bli ett annat.

Vi har ovan nämnt att vi försökt att ställa öppna frågor för att undvika ja- och nejsvar. Vad gäller enkäterna har vi med facit i hand inte varit helt framgångsrika, men vi väljer att ändå

att se de ja- och nejsvar vi fått som fullständiga. Ett annat problem som vi brottas med vad angår enkäterna är att de kan uppfattas som kunskapskontroll varvid förväntade svar ges. På denna punkt har vi varit mycket tydliga med att tala om för eleverna att syftet med enkäterna är deras uppfattning angående religion, inte vad de anses kunna eller lärt sig. Ett tredje dilemma som vi mött är att vissa enkäter inte blivit fullständigt i fyllda. Vi ser inte detta som ett problem utan väljer att utgå ifrån att eleven valt att inte svara eller inte kan svara, vilket innebär som vi ser det ett svar i sig.

Vad beträffar intervjuernas tillförlitlighet anser vi inte att detta är något problem. Vi är medvetna om att en intervjusituation kan skapa förhållandet där den intervjuade kan känna sig stressad av exempelvis frågorna eller situationen i sig, varpå svaren kan bli ofullständiga och felaktiga. Vi väljer att utgå ifrån att de svar eleverna givit oss är fullständigt korrekta utifrån varje individs individuella erfarenheter och upplevelser.

1.4 Urval och avgränsning

Vi har valt att undersöka sammanlagt fyra klasser på två skolor. De fyra klasserna består av en åtta och en nia från Landbyskolan samt en åtta och en nia från Blomsterskolan. Anledningen till vårt urval beror främst på vårt starka intresse av att titta närmare på grundskolans senare år. Dessutom anser vi att fyra klasser är ett relevant antal att utföra studien på inom ramarna för denna uppsats.

Sammanlagt var det åttionio elever från de fyra klasserna som svarade på enkäten; fyrtiosex från Blomsterskolan och fyrtiotre från Landbyskolan. Av dessa åttionio elever var sammanlagt sex stycken frånvarande vid undersökningstillfället.

Vid sidan av enkäterna har vi även valt att som komplement intervju sammanlagt tolv elever vid de båda skolorna, för att på så vis kunna gå ännu längre in på djupet. Anledningen till att vi valde att intervju just tolv elever är att vi anser detta vara rimligt inom detta arbetes gränser. För att få en så jämn ålders- och könsfördelning som möjligt valde vi att intervju sex åttondeklassare och sex niondeklassare, varav sex stycken är flickor och sex stycken är pojkar. Vid urvalet av elever frågade vi helt enkelt eleverna vilka som kunde tänka sig att vara med i undersökningen och vi fick därefter tolv frivilliga elever.

1.5 Tidigare forskning

Vi kommer här att presentera tidigare forskning som utförts på området.

Kjell Härenstam docent i religionsvetenskap och universitetslektor vid Karlstads universitet har skrivit boken *Kan du höra vindhästen?* (2000). I denna diskuterar han problematiken rörande hur man som lärare ger skolelever en rättvis bild av främmande kulturer och religioner. Som utgångspunkt använder författaren den tibetanska buddismen när han ger exempel på hur olika kulturer och religioner har beskrivits. Härenstam har även skrivit avhandlingen *Skolboks-islam* (1993) i vilken han utifrån Lgr 80 analyserar läromedelsbilden av islam. Anledningen till att vi har valt att ta med Härenstam är för att han tar upp skolböcker i ämnet religionskunskap, vilket vi också kommer att undersöka i den empiriska delen av uppsatsen. Därför anser vi Härenstams bok vara ytterst aktuell för vår undersökning.

I Göran Lindes antologi *Värdegrund och svensk etnicitet* (2001) finner vi Agneta Linnés text *Moralfostran i svensk obligatorisk skola*. Linné är docent i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm och hon hävdar att varje ny läroplan är påverkad av dess föregångare. De tidiga 1900-talens läroplaner förespråkar Gud och fäderneslandet medan efterkrigstidens läroplaner har fokuserat på demokratin. Skolans värdegrund är en återspeglning av samhällets värderingar, men i den kan man också finna spår från historiens rötter. Eftersom vi också undersöker läroplanen och dessutom undersöker hur eleverna på våra undersökningsskolor ser på demokrati tycker vi att Linnés text är väldigt intressant att studera.

Keijo Eriksson verksam vid lärarhögskolan i Malmö har skrivit avhandlingen *På spaning efter livets mening* (1999). Det han undersöker är skolelevers syn på vad som är viktigt i livet, det vill säga vilka sådant som de stävar efter i livet. Efter att ha kartlagt elevernas livsvärden genom enkäter och uppsatsskrivning vill Eriksson utveckla en undervisning som kan stimulera eleverna till att reflektera över dessa livsfrågor.

Sven G Hartman professor i pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm, liksom verksam vid Linköpings Universitet och Sten Petterson, även han verksam vid lärarhögskolan i Stockholm har skrivit boken *Livsfrågor & livsåskådning hos barn* (1986). De båda författarna börjar med att utreda begreppen livsfråga och livsåskådning. Vidare diskuterar de vad en undervisning på livsåskådningsområdet kan bidra med i sammanhanget. Utgångspunkten är barns gudsuppfattning, människosyn samt barns uppfattning om arbete. På detta sätt vill de komma

åt ämnesrådets struktur och se vilka pedagogiska samt psykologiska konsekvenser detta kan leda till.

I Pirjo Lahdenperäs antologi *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (2004) möter vi Björn Skogars artikel *Religionsundervisning med kulturhistorisk profil*. Björn Skogar är docent i tros- och livsåskådningsvetenskap och verksam vid Södertörns Högskola. Hans bidrag till antologin skildrar ett projekt vid namn Abrahams Barn, som växt fram i Rinkeby, en förort till Stockholm där det råder en stor blandning av religion och kulturer. Skogar har undersökt hur elever i årskurs nio ser på religionens roll och på skolans religionsundervisning.

Evald Aspegren som verkar vid institutionen för beteendevetenskap, Linköpings Universitetet har skrivit boken *Så tänker jag om tro och liv i andra länder* (2002). Boken är en studie om grundskoleelevers syn på andra kulturer. Analysen visar att demokrati och lika rättigheter är viktiga inslag när det gäller barnens syn på livet. Däremot spelar inte religionen någon betydande roll för barnen, enligt denna studie.

Eriksson, Hartman, Skogar och Aspegren har alla fyra gjort undersökningar där utgångspunkten är barns syn på det viktiga i livet. Eftersom vi ska göra en undersökning utifrån ett elevperspektiv anser vi att dessa fyra studier är av stor vikt att läsa, eftersom de angränsar till det vi ska göra i vår uppsats.

Undervisa i religionskunskap (1993) av professor Sven-Åke Selander, vid Teologiska institutionen, Lunds Universitet, är utgiven som studentlitteratur, avsedd för lärarutbildningarna. Selander pekar på hur betydelsefullt det är att som lärare i religionskunskap inneha kunskap om själva undervisningens historiska förutsättningar och viktigaste principer i ämnet. Han går bland annat igenom religionskunskap i ett historiskt perspektiv samt utreder vad livsfrågepedagogik och fenomenologi är. Selanders bok är intressant för oss, eftersom vi själva kommer att titta på hur religionskunskapens historia ser ut.

Björn Wiedel, teologie dr. vid Linköpings Universitet, diskuterar i boken *Personlig livstolkning och religiös tradition* (1999), några grundföreställningar om religionspedagogiskt verksamhet. En persons egna livserfarenheter möts med den historiska traditionen och skapar

sålunda en mötesplats för gemensam och personlig livstolkning. En människa som bara utgår från det personliga blir sårbar medan en människa som visar ömsesidig respekt för gruppen är viktig för den pedagogiska processen.

I Pirjo Lahdenperäs antologi *Interkulturella läroprocesser* (1995) möter vi Christer Hedin, professor i religionsvetenskap, vid lärarhögskolan i Stockholm. Hedin diskuterar hur man undervisar om främmande religioner. Hedin utgår från en deskriptiv analys av en främmande religion och han diskuterar tankar, trosföreställningar och traditioner i islam. Istället för att bedöma och moralisera försöker han beskriva och analysera islams centrala värden.

Både Wiedel och Hedin utgår ifrån själva undervisningen. Vi kommer i vår uppsats att granska de båda skolornas religionsundervisning, varpå vi har valt att lyfta fram Wiedel och Hedin. Wiedel talar bland annat om undervisning utifrån det personliga planet, vilket vi anser vara oundvikligt. Hedin beskriver hur det är att undervisa i främmande religioner och att man i undervisningen av dessa bör undvika att moralisera, utan istället beskriva det väsentliga i religionerna.

Det finns som synes en uppsjö av tidigare forskning på området som vi har studerat inför denna uppsats, liksom inspirerats av.

1.6 Disposition

För att som läsare få en större inblick i religionskunskapens utveckling som ämne i grundskolan kommer vi av naturliga skäl att börja med en presentation av kristendomskunskapens utveckling till religionskunskap. Därefter kommer vi att redogöra för vår teoretiska utgångspunkt, nämligen det interkulturella perspektivet. Vi kommer att bena ut begreppet interkulturell undervisning och klargöra när i tiden detta vävdes in i grundskolan. Efter en genomgång av teorin följer vårt empiriska avsnitt då vi redovisar vår enkätundersökning, liksom vår intervjustudie. Vi har i vår empiriska undersökning valt ut några gemensamma teman, vilka kommer att fungera som stöttepelare i det följande analyskapitlet, där vi utvärderar våra svar och drar paralleller till vår teoretiska utgångspunkt. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning.

2. TEORETISK RAM OCH UTREDNINGAR OM INTERKULTURELL UNDERVISNING

Den interkulturella undervisningen angår varje barn och varje vuxen i skolan – och utanför skolan – även om det saknas invandrare i skolan eller samhället utanför (SOU 1983:57:265).

Detta citat får representera inledningen på vår teoretiska utgångspunkt. Vi kommer således att utgå ifrån ett interkulturellt perspektiv. Vi har främst valt att utgå ifrån statens offentliga utredningar samt riksdagens propositioner men även använt oss av Pirjo Lahdenperäs artikel *Interkulturell pedagogik – vad, hur och varför?* som är hämtad ur antologin *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (2004). I detta avsnitt kommer vi även att lyfta fram vad läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (LPO 94) säger om mångkulturalitet samt vad som står presenterat i grundskolans kursplan för religionskunskap. Innan vi börjar bena ut begreppet interkulturell undervisning vill vi dock presentera en historisk bakgrund till ämnet religionskunskap.

2.1 Historisk bakgrund

Vi tänkte under denna rubrik presentera en översiktlig sammanställning av kristendomskunskapens utveckling till religionskunskap.

1842 är året för Sveriges första folkskolestadga, vilken var präglad av ett kristet samhälle. Motivet var att skapa en folkskola som garanterade alla läskunnighet så att människor själva kunde läsa bibel och katekes. Kristendomsundervisningen bestod av den evangelisk-lutherska läran och hade som mål att fostra medborgarna till kristna samhällsmedlemmar. Som ledare för skolstyrelsen stod kyrkoherden och själva lärarutbildningen tog domkapitlet hand om. 1919 antogs en ny undervisningsplan. Skolan var fortfarande kristen, men mera allmänkristen. Inspirationskällorna var arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen. Luthers lilla katekes blev härmed inte lika viktig, utan bibeln kom att bli av större vikt, liksom etik och moral. 1951 fick Sverige religionsfrihet. Kristendomskunskapslärarna behövde inte längre tillhöra svenska kyrkan för att få undervisa. Det första steget mot att kristendomsundervisningen blev objektiv togs också detta år (Härenstam 1993: 21).

1962 fick grundskolan sin första läroplan och från och med detta år skulle skolan vara konfessionslös, vilket innebär att kyrkan inte längre ska ha formellt inflytande på skolan. Ämnet hette 1962 dock fortfarande kristendomskunskap, men ämnets mål var att eleverna skulle få kunskap om andra religioner än bara kristendomen. 1969 såg grundskolans andra läroplan dagens ljus. Från och med denna läroplan bytte kristendomskunskapen namn till religionskunskap. Diskussionen handlade om att undervisningen skulle vara saklig och allsidig, men att skolan skulle undvika att ta ställning till livsfrågor. Däremot skulle skolan hjälpa eleverna att ta ställning till olika livsåskådningar. 1980 presenterades ännu en ny läroplan som innebar att religionskunskapens utgångspunkt ändrades. I fokus för denna stod elevernas livsfrågor (Härenstam 1993: 21).

I februari 1994 kom vår nuvarande läroplan. I denna fastslås att skolans undervisning ska vara icke-konfessionell vad gäller religion (Richardson 1999:126).

2.2 Utredningar om interkulturell undervisning

När regeringen i proposition 1997/1998 föreslog en ny inriktning för en framtida integrationspolitik som i praktiken innebar att Sverige gick från invandrapolitik till integrationspolitik blev benämningen mångkulturellt samhälle och mångfald mer tydligt. En ny myndighet inrättades, med ansvar för integrationspolitikens mål. Dessa mål var lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk bakgrund samt en samhällsgemenskap med samhällelig mångfald som grund och en samhällsutveckling som kännetecknades av ömsesidig respekt och tolerans (Prop 1997/1998).

Begreppet Interkulturell undervisning introducerades mer officiellt i Språk- och kulturarvsutredningens huvudbetänkande *Olika ursprung- gemenskap i Sverige* (SOU 1983: 57). I denna förordades tillämpandet av termen interkulturell undervisning som ett uttryck för vikten av ett nytt förhållningssätt mellan invandrare och svenskar i skolan, men även mellan skolor som är kulturellt homogena. Vidare presenterades i *SOU 1983: 57* kravet på förändring vad gäller undervisningen i skolan, liksom kravet på att skolans personal får den utbildning som krävs för att kunna arbeta enligt det interkulturella synsättet.

En viktig del av den interkulturella undervisningen som presenteras i *SOU 1983:57* är att skolan aktivt bör förhindra och förebygga uppkomsten av fördomar och negativa attityder

som kan leda till mobbing och diskriminering i långa loppet. Ett problem med den interkulturella undervisningen är att elever och lärare konfronteras med andra kulturer och detta möte är ingalunda enkelt. Därför måste man dessförinnan gå in i sig själv och analysera sin egen kultur och medvetandegöra sina egna värderingar. Det är dock inte självklart att de största konflikterna finns mellan olika etniska grupper. Även inom samma språk och befolkningsgrupp kan stora skillnader och motsättningar finnas (SOU 1983:57:262).

En viktig utgångspunkt i det interkulturella arbetet är att inte bara fokusera på skillnader mellan olika kulturer, utan att även lyfta fram likheter och gemensamma intressen och erfarenheter hos eleverna. Skolans undersökande arbetssätt är en naturlig utgångspunkt för det samarbetet som är en förutsättning för goda relationer mellan elever med olika kulturella och språkliga bakgrunder. En skola där undervisningen försöker ta tillvara elevernas olika erfarenheter, men även gemensamma intressen bör främja alla elever (SOU 1983: 57: 264). Detta kräver dock att skolan har ett interkulturellt synsätt och i och med detta ställs naturligtvis också stora krav på skolans personal (SOU 1983: 57: 264). Som exempel kan nämnas vikten av kompetenta hemspråklärare på skolor där det finns elever med flera olika språkliga bakgrunder. Mötet med den svenska skolan och dess värderingar i många fall kan vara problematisk för många invandrabarn, då de ställs mitt emellan hemmets värderingar och de värderingar som finns i skolan och bland klasskamraterna. Därför är hemspråkläraernas roller extremt viktiga då de fungerar som en slags länk mellan de olika värderingarna som eleven stöter på (SOU 1987: 53: 263).

Skolans personal har krav på sig att inneha kännedom om olika normer och rättsuppfattningar inom olika kulturer, om skilda historiska traditioner och erfarenheter. Språk och kulturavsnittet (SKU) betonar dock att ökad kunskap om olika kulturer inte bara ska beröra invandratäta kommuner, utan betonar att hela Sverige berörs av efterkrigstidens stora invandring och att därför alla barn runt om i landet måste förberedas för ett samhälle som innehåller människor med olika språk, kulturer och religioner (SOU 1983: 57: 265). Vidare menar SKU att skolan i olika sammanhang måste kunna ta emot värderingar som inte det svenska samhället alltid är berett att acceptera som exempelvis barnuppfostran och förhållandet mellan man och kvinna (SOU 1983: 57: 265). Hela skolans personal har ett gemensamt ansvar för att den kulturella valfriheten blir en verklig möjlighet inom det möjligas gränser. Var dessa gränser sätts måste det svenska samhället hela tiden diskutera. Lagar och regler kan tillkomma och förändras. Skolans undervisning måste inriktas på

kulturell ömsesidighet. Den interkulturella undervisningen är inte någon lösning i sig, utan snarare en metod att närma sig olika frågor som rör olika ämnen och situationer i skolan (SOU 1983: 57: 265).

I skolverkets handlingsprogram för skolans internationalisering hävdas att interkulturell undervisning är någonting som ska finnas överallt i skolan, i alla ämnen. Interkulturell undervisning är därmed ett förhållningssätt som ska beröra alla elever och prägla all skolverksamhet (SÖ 1987). Det som innefattar den interkulturella undervisningen är enligt skolöverstyrelsens handlingsplan 1987 en ömsesidig acceptans och respekt i såväl skolan som samhället i stort. Själva begreppet interkulturell undervisning gjorde sig känt i Sverige genom bland annat ett projekt utfört av Europarådet vid namn *Training of Teachers Responsible for the education of Migrant Workers' Children* (1972-1982). I detta projekt fanns interkulturell undervisning med som ett av de målen Europarådet strävade mot för att skapa en Europeisk gemenskapskänsla.

2.3 Teoretisk ram

Både i Sverige och internationellt används många olika termer när det talas om interkulturalism, men gemensamt för alla dessa begrepp kan sägas vara att de alla relaterar till ett samhälle som består av etnisk och kulturell mångfald (Lahdenperä 2004: 12).

Fortsättningsvis kan interkulturellt, enligt Lahdenperä, förklaras som en interaktion- eller process mellan olika kulturer där begrepp som ömsesidig respekt, tolerans, rättvisa och jämlikhet utgör målen för det interkulturella synsättet. För att kunna uppnå detta måste man arbeta med att motverka stereotyper, rasism, fördomar, diskriminering, sociala orättvisor etc (Lahdenperä 2004: 15). Lahdenperä menar att termen interkulturalitet refererar till ordet *inter* respektive *kultur*. Med *inter* menas växelverkan eller mellanmänsklig interaktion och *kultur* i den meningen att något är kulturellt (Lahdenperä 2004: 21).

Lahdenperä menar att den interkulturella pedagogiken är ett universellt begrepp. På agendan står följande; interkulturellt lärande, interkulturell kommunikation, interkulturell undervisning, mångkulturell skolutveckling samt interkulturell pedagogisk forskning. Det kulturformerande sammanhanget samexisterar med etnicitet, kön och genus varvid åsikter skapas och ges. I denna kontext är begreppet kultur viktigt och får likväl utgöra ett

analysverktyg. Kultur och kulturbundenhet kan, enligt Lahdenperä undersökas med utgångspunkt i ett antal angreppspunkter;

1. artefakter som exempelvis maträtter, konst, byggnadsverk, musik, klädedräkter och dans.
2. sedvänjor, riter, firanden och hur vardagen ter sig.
3. religiösa trosföreställningar, värdegrunder, meningssystem, vad som anses vara rätt eller fel, normer och värderingar.
4. språk, tankesätt, tankeskapelser, grundsyn, liknelser och minnesfunktioner.
5. känslor och sinnesstämningar, med andra ord vad som anses vara tillåtet respektive otillåtet vid känslouttryck.
6. relationer och hur man kommunicerar med sin omgivning såsom exempelvis släkten.
7. skapandet av den egna personen, det vill säga hur en människa förhåller sig till sig själv (Lahdenperä 2004: 13).

Vad gäller den interkulturella forskningen undersöks, enligt Lahdenperä, olika fenomen. Utgångspunkten kan exempelvis vara inter-etnisk eller inter-kulturell där majoritets och minoritetsperspektivet samexisterar och kompletterar varandra. Den interkulturella forskningens uppdrag är att förtydliga etnocentriska, monokulturella föreställningar och uppfattningar som kan finnas i skolan. Intentionen är att få till stånd förändringar i synsättet och samspelet mellan olika kulturer och den rådande kulturen. Lahdenperä efterlyser tvärvetenskapliga studier utifrån ett interkulturellt perspektiv, där etnologin intar en självklar roll (Lahdenperä 2004: 27).

Vi har nu dels tittat på religionsämnets utveckling från kristendomskunskap till religionskunskap, liksom utrett begreppet interkulturell undervisning, vilket utgör basen i vår teoretiska utgångspunkt. Nu återstår att titta på vad det står i grundskolans styrdokument angående religionskunskapen.

2.4 Vad säger grundskolans styrdokument?

Vi kommer här att presentera olika delar ur grundskolans styrdokument som kan kopplas samman med religion och synen på andra kulturer. Vi börjar med att redogöra för vad grundskolans kursplan säger om religionsämnet.

Några rader ned under ämnets syfte och roll i utbildningen kan vi läsa följande:

Ett syfte med religionskunskap är att främja en öppen diskussion om frågor som rör tro och livsåskådning samt att skapa nyfikenhet och intresse för religion. Fördjupade kunskaper om religion och livsåskådning möjliggör detta. I ett internationaliserat samhälle baserat på etnisk och kulturell mångfald ökar betydelsen av att förstå hur människor tänker, handlar och formar sina liv (Kursplanen 2000: 81).

Vi ser här alltså att skolan ska öppna upp för diskussioner och skapa en nyfikenhet för religion. Vidare, på samma sida, säger kursplanen:

Ämnet bidrar till förståelse av traditioner och kulturer och ger därmed en grund för att bemöta främlingsfientlighet samt utvecklar elevernas känsla för tolerans. Ett syfte med ämnet är att öka elevers etiska medvetenhet och därmed skapa en handlingsberedskap inför exempelvis demokrati-, miljö-, jämställdhets- och fredsfrågor. Religionskunskapen syftar också till en ökad förståelse av sambandet mellan samhälle och religion i olika tider och på olika platser (kursplanen 2000: 81).

Av detta går att utläsa skolans strävan efter att ge eleverna ökad förståelse för våra nuvarande grundtankar i samhället, genom religionskunskapsämnet.

Mål att sträva mot:

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven

- reflekterar över etiska, existentiella och religiösa frågor som berör hans eller hennes liv,
- fördjupar sina kunskaper om religioner och andra livsåskådningar i vår egen tid och i historisk tid,
- utvecklar förståelse av samhällens och religioners ömsesidiga påverkan, såväl i nutid som i ett historiskt perspektiv,
- utvecklar förståelse av hur kristendomen påverkat det svenska samhället,
- utvecklar kunskap om olika religioners påverkan på det svenska samhället,
- blir medveten om likheter och olikheter mellan etablerade religioner, andra livsåskådningar och nya religiösa rörelser och fenomen,
- utvecklar förståelse av ställningstaganden i religiösa och etiska frågor samt en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande,
- får uppleva olika estetiska uttryck som musik, dans och konst och får möjlighet att gestalta sina kunskaper i ämnet med hjälp av sådana uttrycksformer. (Kursplanen 2000: 81-82).

När det kommer till religionskunskapsämnet ska alltså eleven sträva efter ovannämnda mål i enlighet med kursplanen. Om man sedan vänder sida i kursplanen presenteras ämnets karaktär och uppbyggnad. Under stycket tro och tradition finner vi detta citat:

Jämförelser mellan religioner från olika världsdelar och tidsepoker ger viktiga bidrag till *interkulturell* (vår markering) och historisk förståelse. Ämnet ger möjligheter till ökad förståelse av såväl den egna som andras religioner, livsåskådningar, traditioner och kulturer (kursplanen 2000: 83).

Här ovanför ser vi att kursplanen förespråkar en interkulturell förståelse sammanlänkat med förståelsen för andra kulturer. Några rader längre ned på samma sida finns följande rader:

En grundsten i ett mångkulturellt och demokratiskt samhälle är att människor är lika värda trots sina olikheter. Mot denna bakgrund ligger det i ämnets karaktär att såväl likheter som skillnader uppmärksammas. Ett gemensamt ursprung finns för de tre religionerna kristendom, judendom och islam. (Kursplanen 2000: 83)

Efter nionde klass ska eleverna ha uppnått vissa mål vad gäller religionskunskapsämnet som också de presenteras i kursplanen. Eleverna skall:

- kunna reflektera över och formulera sig i för henne eller honom viktiga livsfrågor,
- kunna föra etiska resonemang och se konsekvenser av olika ställningstaganden,
- ha kunskaper om kristendomens påverkan på det svenska samhället, dess grundläggande värderingar, traditioner, konst och litteratur,
- ha kunskap om symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i några världsreligioner samt om grundtankar och uttrycksformer i några andra livsåskådningar,
- ha kunskaper om hur estetiska uttryck som konst, musik och dans gestaltas i olika religiösa sammanhang (Kursplanen 2000: 84).

När vi nu har presenterat vad kursplanen säger om religionskunskapsämnet tänkte vi fokusera på vad läroplanen har att säga om kulturell mångfald. Under rubriken *I skolans värdegrund och uppdrag* kan man läsa om *Grundläggande värden*. Här skriver läroplanen följande:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet,

individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell (Lpo 94: 5).

Läroplanen vill förmedla vikten av att skolan fostrar eleverna till goda demokratiska medborgare utifrån den kristna traditionen och den västerländska humanismen. Under läroplans stycket *Förståelse och medmänsklighet* kan vi läsa dessa rader:

att leva med och inse de värden som ligger i det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga till kulturell mångfald (Lpo 94:5).

Här ovan kan vi således se att läroplanen å ena sidan förespråkar tradition och å andra sidan en kulturell mångfald. Sammanfattningsvis vill vi även kort belysa vad läroplanen har att säga om skolans uppdrag vilket likaledes kan sammanlänkas med kulturell mångfald:

Ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. Det internationella perspektivet innebär också att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet (Lpo 94: 8).

Efter att ha studerat kursplan och läroplan anser vi att dessa båda styrdokument kan användas som interkulturella verktyg i skolan, då de båda två lyfter fram vikten av interkulturell undervisning.

Nu har vi presenterat en historisk bakgrund till ämnet religionskunskap, utrett begreppet interkulturell undervisning samt redogjort för vad kursplan och läroplan säger om grundskolans religionsundervisning.

3. RELIGIONSUNDERVISNINGEN PÅ LANDBYSKOLAN OCH BLOMSTERSKOLAN

Vi kommer nu att redogöra för hur religionsundervisningen ser ut på våra båda undersökningsskolor. Eftersom skolorna ligger i samma kommun och i liknande områden där majoriteten av eleverna har svensk bakgrund och bor i villa, anser vi att det är en väldigt intressant aspekt att titta närmare på huruvida religionsundervisningen på de båda skolorna är av samma karaktär. Vi har för att kunna skapa oss en bild av religionsundervisningen deltagit på föreläsningar och projektlektioner liksom samtalat med elever och berörda lärare. Vi har dessutom studerat den litteratur som eleverna använder i ämnet religion.

3.1 Religionsundervisningen på Landbyskolan

En stor del av undervisningen på Landbyskolan bedrivs problembaserat och ämnesintegrerat. De samhällsorienterade ämnena, SO och de naturorienterade ämnena, NO samt Svenska har slagits ihop till det nya ämnet Projekt där eleverna ges uppgifter/problem som de ska lösa gemensamt. Lärarna fungerar som handledare/föreläsare och eleverna har stort inflytande över hur lektionstiden används. Varje projekt avslutas med någon form av såväl muntlig som skriftlig redovisning och eleverna betygsätts i respektive ämne.

Vad gäller religionsundervisningen så tillhör ju denna det samhällsorienterade blocket, varpå den faller inom ramarna för Projektämnet. I år är det endast årskurs nio som har arbetat med Projekt som innefattat religionskunskap. Varken årskurs sju eller årskurs åtta har sålunda arbetat med religionskunskap detta läsår, däremot arbetade årskurs åtta med religion förra läsåret, då huvudfokus enligt eleverna låg på kristendomen.

Årskurs nio har nyligen avslutat ett fyra veckor långt projekt om världens religioner. I projektet varvades föreläsningar av SO-läraren om de olika religionerna med eget arbete om de olika religionerna. Projektet avslutades med dels en muntlig redovisning av sitt arbete och dels ett skriftligt prov som berörde samtliga religioner. De olika religioner som ingick i projektet var islam, judendom, hinduism och buddhism. Kristendomen hade eleverna fått läsa om i årskurs sju, så kristendomen togs inte upp i detta projekt mer än väldigt ytligt.

När vi samtalade med eleverna angående religionsprojektet var de flesta väldigt positiva och tyckte att det hade varit intressant. Väldigt många ansåg att särskilt hinduism och buddhism hade varit roligt att läsa om och att de lärt sig mycket om dessa två religioner, medan de abrahamitiska religionerna var tråkiga och att de inte kommer ihåg så mycket av dessa. På frågan varför just hinduism och buddhism var kul sa de flesta att de tycker att dessa religioner är de som tilltalar dem själva mest, att de är de religioner som är mest fria och rättvisa för människan, för människan har fler vägar att välja på än i de abrahamitiska religionerna. Samtidigt sa många att det var spännande att läsa om hinduismen och buddhismen för att det är religioner de inte vetat så mycket om tidigare, men att de känts annorlunda och exotiska, varpå de också blivit intressanta att lära sig om.

När vi pratade med de lärare som blev berörda av religionsprojektet så var samtliga mycket positivt inställda till den typ av ämnesintegrering som skolan har. De menar dock att det kräver en hel del omfattande och tidskrävande planering, men att det i slutändan är väldigt nyttigt för eleverna att få kunskap i olika sammanhang. Det som en lärare uttryckte som negativt var att ibland brister kunskapen hos dem själva. Det kan till exempel bli svårt för en NO-lärare att vara handledare i ett SO-dominerat projekt som religionskunskap, men å andra sidan är det endast SO-läraren som håller i själva föreläsningarna då, så det fungerar ändå bra. Vad gäller religionsprojektet så var det ett renodlat SO-projekt och eleverna blev därför endast bedömda i SO.

För att beskriva projektveckorna konkret så inleddes själva projektet med en föreläsning där eleverna även blev tilldelade en projektbeskrivning i vilken målen för projektet fanns presenterade samt vad eleverna skulle göra för att uppnå målen, liksom vad som krävdes för de högre betygen. Sedan varvades föreläsningar med eget arbete och forskning om de olika religionerna. När eleverna arbetar självständigt söker de information på egen hand och sammanställer denna. De har möjlighet att gå till biblioteket och leta litteratur eller att söka fakta på Internet. Skolan har bärbara datorer som eleverna kan använda för att söka information på webben. Läraren fungerar under dessa lektioner mer som en handledare som kan hjälpa eleverna med att söka fakta, eller svara på frågor och vägleda. Eleverna har väldigt mycket eget ansvar och det gäller att ta vara på tiden eftersom de har en deadline då resultatet ska redovisas.

3.2 Religionsundervisningen på Blomsterskolan

På Blomsterskolan faller undervisningen i de samhällsorienterade ämnena inom ramen för det traditionella SO-blocket, varpå historia, religion, samhällskunskap och geografi läses separat. Lärarna planerar undervisningen gemensamt och i praktiken innebär detta att skolans klasser parallellt läser samma tema under samma tidsperiod. Under läsåret 05/06 har åttorna läst åtta veckor religion och niorna har läst 10 veckor. En skolvecka består av cirka 200-210 minuter SO förlagda under tre lektionspass.

För att beskriva hur undervisningen går tillväga i religion inleds varje nytt område med en kort presentation om vad som komma skall. Eleverna får en arbetsplan där olika arbetsalternativ presenteras och här redogörs likväl vilka mål eleven skall uppnå efter kursens slut samt tidsperioden. Undervisningen varvas med gemensamma genomgångar och fritt arbete. Läraren fungerar både som vägledare och handledare. Eleverna kan arbeta enskilt eller i grupp och kan exempelvis välja följande arbetssätt; instuderingsfrågor och prov, frågor med utredande svar som sedan lämnas in, religiöst spel, teater eller filminspelning. Därtill kan eleven alltid välja ett fritt alternativ och detta innebär att eleven kommer med en egen idé, vilket alltid sker i samråd med läraren. Det främsta hjälpmedlet är *SO Direkt, Religionsboken* (1999), men det finns likaledes annat tillgängligt material bland annat uppslagsböcker. Skolan har bärbara datorer som kan användas för vidare informationssökning. För de elever som väljer att spela in film har skolan videokameror till förfogande.

Det första temat som åttorna avhandlade var Europa och det kristna arvet. I denna kurs förväntades det att eleverna skulle känna till hur kristendomens framväxt och Europas historia hör samman, och hur kristendomen även påverkat det Europa vi lever i idag. Det andra temat var religion i Sverige och efter kursen skulle eleverna känna till hur kristendomen påverkat Sverige genom historien samt hur kristendomen förändrades genom reformationen och politiska beslut. I efterhand skulle eleven likaledes känna till några alternativa samtida livsåskådningar i Sverige som exempelvis; Jehovas vittnen, Baptisterna, Scientologerna, Hare Krishna, Wicca, New Age och så vidare. Årskurs nio har också läst två perioder religion och före jullovet stod judendom och islam på agendan. Kursens målsättning var att eleven genom kunskaper om dessa två religioner kan visa respekt och förståelse för andra livsåskådningar än sin egen, samt känna till orsaker och följder av Palestinakonflikten. Därutöver skulle eleven få fördjupad kunskap om de mekanismer som ligger bakom den ökande terroristaktiviteten i Mellanöstern. I dagarna har eleverna i nian avslutat en kurs om hindusim och buddism och i

fokus för kursen stod följande; en ökad förståelse för olika sätt att se på livet och hur detta påverkar traditioner och levnadssätt.

Vi talade med ett antal elever om hur de ser på undervisningen i religion. Många av dem är positiva och menar att det är bra att man själv får välja arbetsalternativ. Ett antal elever i åttan anser att skolan lägger för mycket fokus på kristendomen och efterlyser studier om andra religioner. Flera nior ställer sig positiva och menar att det varit lärdomsrikt att läsa om Palestinakonflikten. Ett antal menar också att det varit för stort fokus på kristendomen och att det är först i nian som de fått läsa om de andra världsreligionerna.

När vi samtalade med skolans SO-lärare om hur de ser på undervisningen ställer de sig i regel positiv till denna. Lärarna menar att skolans arbetsätt ligger i fas med vad läroplanen förespråkar beträffande individanpassad skolgång. Det är en lärare som ställer sig negativ och förordar ämnesintrigerad undervisning.

3.3 Litteratur i undervisningen

Vi har undersökt den bok som används i religionsämnet på båda våra skolor. Det visade sig att såväl Landbyskolan som Blomsterskolan använder boken *SO Direkt, Religionsboken* (1999) som är utgiven av Bonnier Utbildning Förlag AB. Boken är uppdelad på det sättet att den börjar med att ta upp allmänt om vad religion egentligen är och de stora frågorna om livet. Sedan kommer den in på vad man trodde på förr och går under denna rubrik igenom hur folket såg på livet och döden i antikens Grekland, i Egypten samt i Romarriket. Efter detta kommer boken in på kristendomen, vilket är bokens absoluta tyngdpunkt. Avsnittet om kristendomen täcker nästan trehundra av bokens sammanlagt fyrahundrafyrtioåttio sidor, medan övriga de övriga världsreligionerna judendom, islam, hinduism, buddhism, kinesiska religioner samt sekter, humansim, etik och apokalyps får slåss om de återstående hundra sidorna.

3.4 Enkätundersökning på Landbyskolan och Blomsterskolan

För att kunna få en allmän uppfattning om eleverna på Landbyskolan och Blomsterskolans attityd till och uppfattning om religion och religionsundervisning fick en åtta och en nia på Landbyskolan liksom en åtta och en nia på Blomsterskolan svara på ett antal frågor.

Sammanlagt har åttionio elever i fyra klasser svarat på enkäter. Av dessa åttionio elever var det totalt fyrtiotre pojkar och fyrtiosex flickor som ingick i enkätundersökningen, varav fyrtiosex elever tillhörde årskurs åtta och fyrtiotre tillhörde årskurs nio.

Vi bestämde oss för att studera tre övergripande teman, nämligen;

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna
- Uppfattningen om hinduism och buddhism
- Positivt och negativt om religion, det vill säga attityder till religion.

Utifrån dessa tre teman formulerade vi sedan enkäterna, vilka innehåller öppna frågor som leder in på dessa teman, vilket gör det lätt att koppla ihop elevernas svar till respektive tema.

- När det kommer till det första temat som handlar om uppfattningen om de abrahamitiska religionerna, det vill säga judendom, kristendom och islam ville vi ha reda på vad eleverna associerade till när de hörde de olika religionerna. Vi bad dem därför berätta med egna ord vad de tänkte på när de hörde judendom respektive kristendom och islam. Vi frågade även om det fanns några likheter respektive skillnader mellan de tre religionerna.
- Vårt andra tema berör elevernas uppfattning om hinduism och buddhism. Även här ställde vi i enkäten frågorna vad eleverna tänker på när de hör hinduism respektive buddhism.
- Det sista temat handlar om i vilken grad religionen är positiv eller negativ för människan och samhället. Vi inledde enkäten med att fråga om vad eleverna tänkte på när de hörde religion, för att kunna få en allmän uppfattning om elevernas tolkning av religionsbegreppet. Därefter frågade vi om själva religionsundervisningen och om någonting varit särskilt intressant eller ointressant att lära sig om. Vi frågade även om det finns religion som kan vara negativ för män, kvinnor eller barn samt om religion och demokrati hör ihop, eller om religionen istället kan försämra förutsättningarna för demokrati.

Vi kommer nu att redovisa våra sammanställningar av de fyra klassernas enkätsvar och vi kommer att presentera svaren klassvis, med utgångspunkt i våra tre teman. Vi börjar med Landbyskolans två klasser.

3.4.1 Landbyskolan klass åtta enkäter

Landbyskolans åttondeklass har sammantaget tjugoen elever svarat på våra enkäter. Av dessa är elva stycken flickor och tio stycken pojkar.

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

Beträffandes vad eleverna tänker på när de hör ordet kristendom så gav över hälften svaret Gud, Jesus, bibeln, kors och kyrkan. Två av eleverna tänkte på Sverige och på Jesus på korset. De övriga svaren var konfirmation, nattvard och hur Gud skapade världen. Det är en elev som inte ger något svar.

När vi frågade om vad eleverna tänker på när de hör islam svarade fem stycken kvinnor i slöjor. Två stycken tänkte på Muhammed, två på folk som fastar och tre på folk som ber. Övriga svar var burka, moskéer, turban, mörkhyade människor, Indien, konstig gud och konstiga ord, krig, turban och Usama Bin Laden.

Vad gäller judendomen skrev åtta stycken andra världskriget, Tyskland, Hitler och konstiga mössor. Två elever tänkte på israel och tre på omskärelse. Andra svar var bön, Jesusbarnet, vita klänningar, sånger och att judarna förr tvingades att sitta längs bak i klassrummet. Två av eleverna lämnade pappret tomt och en flicka svarade att hon inte kan.

Vi frågade eleverna om de kunde se några likheter eller skillnader i de abrahamitiska religionerna. Det dominerande svaret var att alla har en Gud eller en högre makt eller en ledare. Fem elever menade att det finns likheter, men gav inte vidare information. Andra svar var ett land, symboler och bön. Tre elever kände sig lite osäkra och svarade att de inte vet eller kan. En elev svarade att alla tre är lika korkade och en pojke lämnade pappret tomt.

- Uppfattningen om hinduism och buddhism

Vår andra utgångspunkt är elevens syn på hinduism och buddism. Under dessa två religioner har eleverna givit det kortast svaren med få associationer. Beträffandes hinduism var det vanligaste svaret heliga kor och Indien. Andra svar var Gandhi, ormgud, gud med många armar, hinduer och symboler. Fyra elever lämnade inget svar. När det kommer till buddismen svarade tretton elever Buddha. Andra svar var Thailand, fred, elefanter, konstiga böner, rökelse och gåvor. En pojke och två flickor svarade att de inte vet.

- Positivt och negativt om religion, det vill säga attityder till religion

Vårt tredje tema handlar om attityder till religion och vi ville undersöka om i vilken mån eleverna anser att religion är någonting positivt respektive negativt. Vi började med att fråga om själva religionsämnet och vad som varit intressant samt om det funnits någonting som inte har varit intressant att läsa om vad gäller religion. Här finns det två läger; hälften menade att det varit intressant medan andra hälften ansåg det motsatta. Beträffades vad som varit intressant med religionsämnet svarade eleverna gud, kristendom, bibeln, Jesus, kyrkan, udda religioner, hur det var förr och konstiga sekter. Vad gäller det ointressanta svarade eleverna kristendom, Jesus och gud. Ett antal elever menade att allt har varit intressant medan ett antal elever ansåg att ingenting varit intressant. Det fanns även några elever som inte visste, eftersom att det varit länge sedan de läste religion.

På frågan om religion och demokrati hör ihop svarade fjorton elever nej, fem svarade ja och två elever svarade vet inte. Vi frågade om religion kan förstärka demokratin och fem elever svarade ja, fyra nej, åtta vet inte, tre kanske och en elev svarade både ja och nej. På frågan om religion kan försämra förutsättningarna för demokrati svarade tretton ja, fyra ”vet inte”, en ibland, en svarade nej och två svarade kanske.

På frågan om det finns religion som är negativ för män, kvinnor och barn svarade tretton elever ja utan att ge vidare information. En elev menade att kvinnor blir omskurna, en annan att kvinnor måste ha burka båda utan att namnge religionen ifråga. En elev menade att islam

är negativ inför kvinnor, en annan ansåg att judendomen är negativ då kvinnor måste gifta sig inom religionen. Tre elever ställde sig osäkra till frågan och en har svarat nej.

3.4.2 Landbyskolan klass nio enkäter

I Landbyskolans niondeklass har sammanlagt tjugotvå elever svarat på enkäter. Av dessa är tolv stycken flickor och tio stycken pojkar.

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

Vad gäller de abrahamitiska religionerna så har eleverna nämnt många olika saker. På frågan om vad de tänkte på när de hörde kristendom har fjorton stycken svarat Jesus, fem stycken Gud, fyra stycken har svarat kyrkan och fyra stycken har svarat kors. Sedan är det många svar som är olika. De övriga svaren som dök upp är julafton, skolavslutning, bibeln, dop, giftermål, kyrkogård och Sverige. Endast en person visste inte vad han tänkte på.

När vi frågade om vad eleverna tänkte på när de hörde islam var det även här mycket skilda svar. Sex stycken nämnde slöjor, fyra stycken skrev skägg och griskött, tre stycken skrev moské. Övriga svar var regler, kvinnoförtryck, Allah, Muhammed, Mekka, Mellanöstern, muslimer, fastan, färgglada kläder, mycket folk och Ismael. Endast en flicka hade valt att inte skriva någonting alls här.

På frågan om judendomen dominerade svar som andra världskriget, omskärelse, kosher och Tyskland. Andra svar var stillsamma fester, davidsstjärnan och nazister. Under judendomen har eleverna givit helt klart kortast svar med väldigt få associationer. Endast en flicka lämnade dock helt blankt i svarsfältet.

När vi frågade om likheter respektive skillnader svarade fem stycken Gud, tre stycken skapelseberättelsen, tre stycken svarade vet ej och två stycken Jesus. Övriga svar var religioner, dop, dyrkan, inga synder, Jerusalem, monoteistiska religioner och heliga skrifter. Tre stycken svarade nej utan att lägga till ytterligare information.

- Uppfattningen om hinduism och buddhism

Vårt andra tema är uppfattningen om hinduism och buddhism. När det kommer till hinduism var de absolut vanligaste svaren Indien som nio stycken har svarat, fyra stycken har nämnt kastsystemet, tre stycken kor, och tre stycken brahman. Andra svar var fattiga människor, rökelse, tempel, sekter, meditation, skägg, flera gudar, Ganesha, reinkarnation, atman, lugn och prickar i pannan. Tre stycken skrev att de inte tänkte på någonting.

Vad gäller buddhismen så har tretton stycken svarat att de tänker på Buddha, fem stycken skrev munkar och meditation och tre stycken skrev att det är en lugn religion. Övriga svar var kineser, Asien, regler, nirvana, nunnor, valmöjlighet och reinkarnation. Två stycken skrev att de inte tänker på någonting.

- Positivt och negativt om religion det vill säga attityder till religion

Vad gäller eleverna på Landbyskolans attityd till religion så har de allra flesta svarat att det har varit mest intressant att läsa om olika religioner och kulturer, främst sekter och hinduism. De allra flesta tycker att det inte finns någonting som inte har varit intressant. Sju stycken skrev att de inte vet om någonting varit ointressant, medan tre stycken menade att allt har varit tråkigt.

På frågan om religion och demokrati hör ihop svarade tolv stycken nej, sex stycken ja, två svarade ”vet ej”, en kanske och en i vissa fall. När vi frågade om religion kan förbättra förutsättningarna för demokrati svarade fem stycken nej, nio stycken ja, tre stycken nja, en lite och tre stycken svarade vet inte. På frågan om religion motsatt kan försämra förutsättningarna för demokrati svarade två stycken nej, tio stycken ja, två stycken ibland, fyra stycken kanske och fyra stycken svarade ”vet ej”.

Nästa fråga handlar om det finns religion som är negativ för män, kvinnor och barn. Här har sju av eleverna svarat att det finns religion som är negativ för kvinnor, sex stycken har svarat att islam är negativt och två stycken har skrivit att små pojkar drabbas negativt av religion när

de omskärs. Två stycken skriver att religion ofta misstolkas. Övriga svar var slöja, judendom, kristendom, stränga regler och orättvis behandling.

3.4.3 Sammanfattning av enkäter på Landbyskolan

Vid en sammanställning av Landbyskolans enkätsvar ser vi att den generella uppfattningen om de abrahamitiska religionerna inte skiljer sig nämnvärt mellan de två årskurserna. Vad gäller kristendomen svarar de flesta eleverna kyrkan och gud samt saker som har att göra med svenska traditioner. När det kommer till islam är det mycket värdeladdade ord, såsom kvinnoförtryck, regler och terrorism. Judendomen är förknippad med Hitler och förintelsen under andra världskriget. Likheter mellan de tre religionerna som eleverna nämner är främst att alla har en gud.

Elevernas svar om hinduism och buddhism handlar mest om Indien och Buddha. Här har vi fått de absolut kortaste svaren.

Vad gäller attityder till religion så tycker ungefär hälften av eleverna på Landbyskolan att religion är intressant. På frågan om religion och demokrati hör samman så svarar de allra flesta att de inte hör samman. Vi fick dock mer blandade svar när vi frågade om religion kan förbättra demokratin samt om religion kan försämra förutsättningarna för demokrati. Detta tolkar vi som att eleverna kanske inte riktigt förstod frågorna. Vi skulle möjligtvis ha varit lite tydligare. När vi frågade om det finns religion som är negativ för män, kvinnor och barn svarade de allra flesta att islam är negativ för kvinnan.

3.4.4 Blomsterskolan klass åtta enkäter

I Blomsterskolans åttondeklass har sammanlagt tjugofem elever svarat på enkäterna. Av dessa är tolv stycken pojkar och tretton stycken flickor.

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

Vad gäller frågan om kristendom svarade flera elever på Gud, Jesus, bibeln, präster, kyrkan, munkar, dop, begravningar, nattvard och konfirmation. Andra elever tänkte på Sverige eller svenskar, vikingar, blod, döda, kristna människor och folk som går till kyrkan varje söndag.

En annan svarade att det är världens största religion som ibland är klok, men för det mesta är alla knäppgökar. En pojke svarade att han inte vet.

På frågan om vad eleverna tänker på när det hör islam var det vanligaste svaret araber. Andra svar var, i grunden okej, lustiga mössor, Allah, extremister, moskéer, World Trade Center, döda, slaveri, fattigdom, Afghanistan, turbaner, självmordsbombare, turkar och mörkhyade människor. Övriga svar var folk som ber åt samma håll, kontiga ord och en konstig gud. En elev svarade att hon inte vet.

Beträffandes judendomen så var det vanligaste svaren judar, konstiga mössor, koncentrationsläger, Hitler och andra världskriget. Andra svar är Anne Franks dagbok, turban, svarta kläder, skäggiga gubbar, Israel, sjal, polacker och läskiga idioter utan förhud. En pojke svarade att det är en ursprungsreligion som ibland kan vara lite tokig. Två svarade att de inte vet och en lämnade pappret tomt.

På frågan om eleverna kunde se några likheter respektive skillnader mellan judendom, kristendom och islam svarade tio elever att det finns likheter, men gav ingen vidare information. Andra likheter var Gud, högre makt, religiösa människor, alla har en profet, något övernaturligt, bön och alla tre tror på idiotismen. Fem elever menade att det inte finns några likheter, tre visste inte och två elever lämnade inget svar.

- Uppfattningen om hinduism och buddhism

Vårt andra tema är vad eleverna tänker på när de ser orden hinduism och buddism. Det vanligaste förekommande svaret vad gäller buddism var helt klart Buddha. Andra svar var Thailand, elefanter, bättre religion, fet fredlig gubbe, meditation, många liv och en gubbe som sitter och ber. Övriga svar var gudar med många armar och samma som det onda. Tre elever lämnade pappret tomt. På frågan om vad eleverna tänker på vad gäller hinduism svarade de flesta hinduer eller indier. Andra svar var asiatisk religion som är okej, prick i pannan, många gudar, elefanter, Dalai Lama, döda och olika symboler. Tre elever svarade att det inte vet vad det är och två lämnade pappret tomt.

- Positivt och negativt om religion, det vill säga attityder till religion

Vårt tredje tema handlar om eleverna attityd till religion och religionsämnet. Vi ställde frågan vad som varit intressant att läsa om och de svar vi fick var kristendom, bibeln, Jesus, alla religioner, satanism, intervju i kyrkan, wicca och konflikter. På frågan vad som inte varit intressant att läsa om svarade eleverna kristendom, religion i Sverige, det mesta, alla religioner, Adam och Eva. Flera elever lämnade pappret tomt eller svarade att de inte vet eller bryr sig.

Vår nästa fråga handlar om hur eleverna ser på religion och demokrati. På frågan om religion och demokrati hänger ihop svarade fjorton nej, tre svarade att de inte vet, en elev svarade ja och sju svarade lite grann. Beträffades frågan om religion kan förstärka demokrati svarade tio elever nej, sju svarade ja, två till viss del, en svarade både ja och nej och fem svarade att de inte vet. På frågan om religion kan försämra förutsättningarna för demokrati svarade sexton elever ja, en svarade nej, tre svarade till viss del, fyra elever svarade att de inte vet och en elev gav inget svar.

På frågan om det finns religion som är negativ för män, kvinnor och barn svarade tolv elever ja utan att ge vidare information. Två elever svarade ”nästan alla”, en svarade kanske, två gav inget svar, tre visste inte och två svarade nej. En elev svarade islam och två elever svarade islam eftersom att kvinnorna måste ha slöja.

3.4.5 Blomsterskolan klass nio enkäter

I Blomsterskolans niondeklass har sammanlagt tjugoen elever svarat på enkäter. Av dessa är tio stycken flickor och elva stycken pojkar.

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

Vad gäller de abrahamitiska religionerna så har eleverna, likt eleverna på Landbyskolan nämnt många olika saker. På frågan om vad de tänkte på när de hörde kristendom har nio

stycken svarat Jesus, sju stycken Gud, sju stycken har svarat kyrkan och fem stycken har svarat kors. Tre stycken har svarat "Sverige" eller "Oss", medan tre har svarat präster. Sedan är det liksom på Landbyskolan väldigt många varierande svar. De övriga svaren som dök upp var Adam och Eva, satanism, traditioner, slös med tid, USA, protestanter och katoliker, krucifix och kristna fanatiker.

När vi frågade om vad eleverna tänkte på när de hörde Islam var det även här mycket skilda svar, precis som på Landbyskolan. Sex stycken nämnde moskéer, fem stycken skrev kvinnoförtryck, fyra stycken muslimer, två stycken terrorism och två stycken Iran/Irak. Övriga svar var djup tro, halvmånen, Jerusalem, diskussioner, heder, Mellansöstern, Muhammed, Turkiet, Allah, tempel, sandstormar, Usama Bin Laden. Endast en hade skrivit slöja, vilket var ett betydligt vanligare svar på Landbyskolan.

På frågan om judendomen påminde elevernas svar väldigt mycket om svaren vi fick från Landbyskolan. Det är Tyskland, Hitler, andra världskriget och nazismen som dominerar. Två stycken har skrivit omskärelse. Övriga svar är kroknäsa, konstiga människor, fester, synagoga, heliga skrifter, matvanor och krav.

När vi frågade om likheter respektive skillnader svarade sju stycken Gud, fem stycken svarade att de hade samma grund eller ursprung, två stycken svarade helig bok. Övriga svarade monoteistiska religioner, heliga platser, konservativa religioner och domedagstanken. Fyra stycken lämnade blankt.

- Uppfattningen om hinduism och buddhism

När det kommer temat om hinduism och buddhism så är det vanligaste svaret bland eleverna på Blomsterskolan också Indien, följt av meditation, kastmärken, flera gudar och Hare Krishna. Andra svar var Ganges, fattigdom, solkorset, medvetande, värme, intressant religion, återfödelse, yoga och lugn.

Vad gäller buddhismen så har tio stycken svarat att de tänker på Buddha, fyra stycken på munkar, två skrev att buddhism liknar hinduism. Två stycken skrev att det var en intressant religion. Övriga svar var inre frid, neutralitet, självförtroende, kloster, Asien, evigt lidande, tempel, feta män och meditation.

- Positivt och negativt om religion, det vill säga attityder till religion

Vad gäller Blomsterskolans svar angående själva religionsämnet och vad som varit intressant, så svarade de flesta hinduism och buddhism. Fyra svarade att ingenting varit intressant, följt av tre stycken som svarade sekter. Övriga svar var allt, människors vardag, historia och islam. Sex stycken har skrivit att allt varit ointressant, fyra har skrivit att ingenting har varit ointressant och fyra har skrivit kristendomen. Tre har nämnt konflikter som tråkigt att läsa om. Andra svar var judendom, islam och detaljer. Två stycken har skrivit ”vet ej”.

På frågan om religion och demokrati hör ihop svarade elva nej, fem har svarat ”beror på” och fyra stycken har svarat att religion och demokrati hör ihop. En har svarat ”vet ej”. När vi frågade om religion kan förbättra förutsättningarna för demokrati svarade endast tre stycken att religion inte kan förbättra förutsättningarna för demokrati, medan tolv stycken ställde sig positiva till religionens villkor att driva på demokratin. Fem stycken var tveksamma och svarade ”kanske” medan en person skrev ”vet ej”. På frågan om religionen omvänt kunde försämra förutsättningarna för demokrati skrev fjorton stycken ja och endast en elev svarade nej. De flesta anser alltså att religionen försämrar förutsättningarna för demokrati samtidigt som de flesta anser att religionen förbättrar förutsättningarna för demokrati! Fem stycken svarade kanske och en ”vet ej”.

Nästa fråga handlar om det finns religion som är negativ för män, kvinnor och barn. Här har tolv stycken svarat ja och inte en enda har svarat nej. Fyra har svarat islam, tre ”för kvinnan”, två stycken har nämnt hinduism. En har skrivit ”för barn” och en ”för homosexuella”. Andra svar var sekter och fanatism. Ingen har skrivit att det finns religion som är direkt negativ för mannen, vilket ingen elev heller svarade i Landbyskolans klass nio.

3.4.6 Sammanfattning av enkäter på Blomsterskolan

Likt Landbyskolans enkätsvar ser vi att den generella uppfattningen om kristendomen har att göra med kyrkan och gud samt saker som har att göra med svenska traditioner såsom dop och bröllop. Några nior svarar dock katolicismen och protestantismen. När det kommer till islam är det även på Blomsterskolan mycket värdeladdade ord, såsom kvinnoförtryck, regler och terrorism. Även svaren om judendomen påminner om Landbyskolans svar, där de flesta associerar till andra världskrigets Tyskland. En gud, helig bok och högre makt är de vanligaste svaren på frågan om likheter mellan de abrahamitiska religionerna.

Elevernas svar om hinduism och buddhism handlar även här mest om Indien och Buddha. Den gemensamma nämnaren för dessa två religioner är att de ses som fredliga, vilket kan utläsas främst bland niorna, på de båda skolorna.

Ungefär hälften av eleverna på Blomsterskolan tycker att religionsämnet har varit intressant. Eleverna i klass nio svarar att hinduism och buddhism har varit det mest intressanta. På frågan om religion och demokrati hör samman, om religion kan förbättra demokratin samt om religion kan försämra förutsättningarna för demokrati står fortfarande skilda svar på agendan.

3.5 Intervjuer på Landbyskolan och Blomsterskolan

Som komplettering till vår enkätundersökning har vi intervjuat sammanlagt tolv elever från de båda skolorna; sex stycken åttor och sex stycken nior, varav sex stycken är pojkar och sex stycken är flickor. Vid urvalet av elever ville vi ha en jämn fördelning av både elever i årskurs och nio liksom en jämn könsfördelning. På Landbyskolan har därför tre åttor och tre nior intervjuats, varav två flickor går i åttan och en flicka i nian. Motsatt går en pojke i åttan och två pojkar i nian. På Blomsterskolan har även där tre åttor och tre nior intervjuats, varav en flicka går i åttan och två flickor går i nian och två pojkar går i åttan och en pojke i nian. Anledningen till att vi valde just tolv elever är att vi anser det vara rimligt för en undersökning inom dessa ramar.

När vi utformade våra intervjufrågor var syftet fortfarande att utgå ifrån våra tre teman, men med ambitionen att få lite längre och fylligare svar, vilket kanske inte är möjligt att erhålla endast genom enkäter. Därför valde vi att formulera våra intervjufrågor nästan exakt likadant som våra enkätfrågor, men med följdfrågor. Eleverna fick prata fritt och uttrycka sig verbalt, vilket ibland kan ge mer djupa och utförliga resonemang och därmed vara ett bra komplement till enkätundersökningen.

3.5.1 Landbyskolans årskurs åtta intervjuer

Vi har tidigare nämnt att de intervjuade åttondeklassarna från Landbyskolan består av två flickor; Annika och Maria och en pojke; Daniel. Här nedan följer en sammanfattning av samtalen, uppdelade efter våra tre teman:

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

I enighet med enkäterna ville vi även här att eleverna öppet skulle berätta om vad de tänker på när de hör kristendom, judendom och islam. Vi ställde likaledes frågan om de kan se några likheter respektive skillnader religionerna emellan. Samtliga tre elever menar att kristendomen är Gud, Jesus och kyrkan. Annika tänker på bröllop och frågar oss om man måste vara med i kyrkan för att få gifta sig. Maria associerar kristenheten med himmel och helvete samt gott och ont. Daniel menar att kristendomen är tråkig och han säger så här:

Jag tänker mest på tråkighet. Varför måste man leva i kyskhet, det har väl inget med Gud att göra.

Vi frågade eleverna om de kunde namnge kristendomens olika inriktningar och samtliga tre svarade protestanter, katoliker och den ortodoxa kyrkan. Daniel menar att när han hör katolicism då ser han bilden av påven och Vatikanstaten. Maria säger att hon tänker på när hon var i Spanien och besökte en kyrka. Annika uttrycker att hon vet att katolska kyrkan finns, men kan inte ge någon vidare information. Vad gäller den ortodoxa kyrkan menar Daniel att han tänker på Ryssland och Maria ser tillbaka på när hon var i Grekland. Annika berättar om sin familj och hon säger:

När jag hör ortodoxa kyrkan då tänker jag på min mamma som är syrian. Vi är inte troende och vi går aldrig i kyrkan, men mina släktingar tror på Gud och går alltid till kyrkan.

När det kommer till islam menar alla tre elever att de tänker på kvinnor som bär slöja eller burka och på ökenländer. Daniel beskriver en man i ett utropstorn och människor som ber. Han tänker också på Koranen och försöker härma arabiska ord. Annika berättar att de bombade vid gränsen när hon var i Egypten. Maria skildrar också en resa till ett muslimskt land:

Jag tänker på när vi var i Saudiarabien alla gick i vita kläder och så bad dom. Jag tänker mycket på terrorism och på kvinnor i slöjor, men mest på vita kläder.

Vad gäller judendomen så står andra världskrigets Tyskland i fokus och eleverna tänker på Hitler, lidande och koncentrationsläger. Eleverna ger kortfattade svar och det är egentligen bara Daniel som kan berätta mer och han säger så här:

Jag tänker på judar och deras lilla hatt som dom har på huvudet. Jag tänker på Bar Mitzva, det är deras konfirmation och du blir myndig när du är tretton. Dom har konstiga rullar, böner, ritualer och språk.

På frågan om det finns likheter respektive skillnader emellan de abrahamitiska religionerna svarar alla tre elever att religionerna har en Gud. Daniel menar dock att det är olika gudar, i motsats till flickorna som säger att det är samma Gud. Därutöver svarar Daniel att alla är religioner och att kristendomen är störst. Båda flickorna delar uppfattningen om islam och ser religionen som ond, våldbenägen och terroristisk. Maria beskriver kristendomen och kristendomen som vita och goda. Annika anser att kristendomen är gammal och tråkig, medan kunskapen om judendomen är bristfällig.

- Uppfattningen om hinduism och buddism

När det kommer till hinduismen och buddismen har eleverna inte så mycket att berätta. På frågan om vad eleverna tänker på när de hör hinduism svarar alla tre indier, prick i pannan och heliga kossor. Annika och Daniel beskriver fattiga mörkhyade människor. Daniel associerar även hinduismen med Hare Krisna, rökelse, radband, vegetarianer och en gud med sex armar. Vad gäller buddismen så tänker samtliga tre på Buddha och det är endast Maria som har något mer att berätta:

Jag tänker på när vi var i Thailand vi lärde känna en där. Han var jättetrevlig vi fick en liten Buddhafigur som är tung den ser ut som trä, men är inte trä. Jag fick också ett armband från ett tempel och blommor runt halsen. Det var verkligen jättetrevligt.

- Positivt och negativt till religion, det vill säga attityder till religion.

Vi är här intresserad av att undersöka vad eleverna anser vara positivt respektive negativt med religion. Alla tre eleverna är överens om att religion i den positiva bemärkelsen skapar mening med livet. Vad gäller det negativa menar flickorna att religion är regler och förbund. Daniel å sin sida menar att religion skapar konflikter och krig. Under våra intervjuer ville vi även ta reda på om eleverna anser att det är viktigt att läsa om andra kulturer och religioner. Samtliga tre menar att det är viktigt, eftersom att man lär sig förstå hur andra har det och hur andra tänker.

Likt enkäterna vill vi här även undersöka huruvida eleverna anser att demokrati och religion hör ihop. Maria och Daniel anser att det ej hänger samman, på grund av att religionen har en ledare som ofta inte är folkvald. Annika menar tvärtom att demokrati kan förenas med religion och säger så här:

Jag tycker att demokrati och religion hör ihop på något sätt. Vi kan ta trängselavgiften, skulle det stå i bibeln och vi skulle följa bibeln då skulle dom nog inte ha infört trängselavgiften.

I enighet med enkäterna ville vi här ta reda på vad eleverna har att säga om religionens syn på män, kvinnor och barn. Vi ställde frågan om det finns religion som är negativa för män, kvinnor och barn. Alla tre eleverna svarade att islam förtycker kvinnor som måste bära slöja eller burka. Maria menar att kristendomen är förtryckande, eftersom att homosexuella inte får

gifta sig. Samtliga tre elever menar också att det finns religioner som omskär sina barn, utan att ge vidare information. Beträffades barns roll i religionen menar Maria följande:

Det finns religioner som satsar mer på killar än på tjejer. Killarna får gå klart skolan sen får dom jobb, men tjejerna måste sluta skolan och hjälpa till hemma.

3.5.2 Landbyskolan årskurs nio intervjuer

Som tidigare nämnt är två av de tre niondeklassarna som vi pratade med på Landbyskolan pojkar och en flicka; Johannes, Joakim och Molly. Här följer en sammanfattning av intervjuerna, sorterat efter våra tre teman:

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

Precis som i enkäterna ville vi här att eleverna öppet skulle berätta vad de tänkte på när de hörde kristendom, islam och judendom. Vi frågade även om det fanns likheter respektive skillnader mellan de tre religionerna. Alla tre eleverna börjar med att ange bildmässigt vad de tänker på, såsom Jesus, kors, kyrkan och konfirmation. De känner sig alla lite osäkra på kristendomen eftersom det var länge sedan de läste om den. När vi frågar om de kan namnen på olika inriktningar svarar de protestanter och katoliker, men de vet inte skillnaden. Ingen nämner ortodox kristendom. Molly säger att hon är aktiv inom kristendomen:

Jag är själv aktiv i kristendomen, men egentligen kan jag inte mycket. Jesus, hela hans liv och berättelser om honom är också saker jag tänker på. Jag kan mest saker om protestanter. Många andra religioner har också rätt och ibland sympatiserar jag mer med dem än med kristendomen, till exempel hinduismen.

Johannes tycker att det finns mest negativa saker med kristendomen, främst på grund av många kristnas inställning till homofobi:

Det finns mycket negativa saker, främst homofobi, men sådant utvecklas hela tiden.

Islam är den religionen de har mest saker att uttrycka sig om. Här uttrycker de alla tre fördomar, men endast Molly analyserar och reder ut varför hon har fördomar och förutfattade meningar. Så här säger hon:

Media har gjort att man tänker på hemska saker som hedersmord. En i klassen är muslim och hon kom i åttan och är jättesnäll. Innan hon kom visste jag inte mycket om islam, utan jag hade bara en massa fördomar, för mycket i media är negativt. En negativ nyhet säljer bättre än en positiv. Här där jag bor träffar man bara svenskar. Jag fick en helt annan syn och uppfattning när det kom en muslim till klassen. Genom att vårt område är helsvenskt så skapar det fördomar om andra religioner. Det skulle vara bra att läsa om andra religioner tidigt i skolan, innan man hinner få en massa fördomar genom media.

Johannes uttrycker tankar om kvinnor i slöja och kvinnoförtryck. Han menar att det är en förtryckarreligion, men att han ändrat sig lite efter att ha läst om islam i skolan, men inte mycket. Joakim säger att han tänker på Allah och frågar om de inte har samma gud som oss.

När det kommer till judendom har de alla tre minst saker att säga. De säger att de inte kan någonting om judendom, utan associerar till saker som krokiga näsor och små hattar. Efter en stund uttrycker en Joakim:

När jag hör judendom tänker jag inte på någonting, eller jo förresten, en brinnande buske och frasen ”jag är den jag är”. Också vet jag att det står i bibeln att judarna inte får äta fisk med fjäll.

På frågan om det finns likheter respektive skillnader mellan de tre religionerna svarar två av eleverna att de alla är monoteistiska religioner med samma Gud. Alla menar att islam är mycket strängare än kristendomen, men att de inte riktigt vet hur judendomen står sig i förhållande till övriga två.

- Uppfattningen om hinduism och buddhism

När det kommer till hinduism och buddhism är de alla väldigt positivt inställda, speciellt till buddhism. De tycker att buddhismen är en lugn och spirituell religion, där människan lämnas fri att tänka vad hon vill, till skillnad från de abrahamistiska religionerna där människan är

fastbunden vid regler. Men Molly menar samtidigt att det finns negativa saker även i dessa religioner:

Hinduism och buddhism är bra religioner, de är öppna. Det finns ingen religionsgrundare i hinduism. Reinkarnationen tror jag inte på. Man ska vara snäll och acceptera alla, man ska vara gullig. Jag tänker på Buddhastatyer, gosiga och avslappnade människor. Men det finns säkert stränga grejer där också. Många invandrare är muslimer. Det finns inte lika många hinduer och buddhister i Sverige och därför inga fördomar heller.

Pojkarna har inte lika mycket att säga, utan nämner meditation, Buddha och en av dem säger att han tänker på sekter som Hare Krishna. De är dock alla överens om att dessa religioner är mer intressanta.

- Positivt och negativt om religion, det vill säga attityder till religion.

När det kommer till attityder till religion så är en av pojkarna, Joakim, väldigt negativ. Han tycker inte att det finns någonting positivt med religion överhuvudtaget, utan menar att det endast leder till krig och elände. Molly är tvärtom väldigt positivt inställd till religion, för hon menar att det är ett sätt för människan att få frihet att tro på vad de vill. Däremot tror hon att religion kan vara negativ om kommer från ett strängt hem och inte själv kan välja sin tro samt om alla människor inte behandlas lika. Johannes uttrycker sig så här:

Människan kan finna stöd i någonting. Hon får någonting att lita på. Negativt är fanatism, då blir det mycket som inte har med religionen att göra, men ändå i religionens namn, som exempelvis självmordsbombning. Religion kan vara negativ för kvinnor, de blir ofta förtryckta. Men inte för män eller barn vad jag vet.

Vad gäller själva religionsundervisningen så är även här Molly och Johannes mycket positiva och tycker att den är otroligt viktig, medan Joakim tycker att den är tråkig och meningslös. Slutligen frågade vi om religion och demokrati hör ihop. Så här säger Johannes:

Demokrati och religion hänger inte ihop. Demokrati är ingen tro. Religion är en tro som var och en själv ska bestämma över. Men religion blir mer ett måste, så ska det inte vara i en demokrati. Man kan ta till religionsfrågor för att stärka någonting.

Molly uttrycker sig på följande sätt:

Det är inte demokratiskt idag eftersom religionen är så gammal och då kan vi inte säga till om någonting för allt det rätta står ju redan där i koranen. Av någon anledning kopplar jag direkt till islam. Men religion gör att man vill gå in i debatt och många debatter har uppkommit på grund av religion. Många får göra sin röst hörd, men i många religioner är det inte demokratiskt.

Joakim tänker en stund och sedan svarar han att han inte vet.

3.5.3 Sammanfattning av intervjuer på Landbyskolan

Eleverna i de båda årskurserna kopplar ihop kristendomen med protestantism och svenska traditioner som bröllop, dop och kyrkan. Vi har även varit nyfikna på om eleverna har någon uppfattning om övriga inriktningar inom kristendomen, men vi fick endast svar när vi specifikt frågade om dessa. En elev är kritisk till kristendomen eftersom han anser att den inte är rättvis gentemot homosexuella. Islam är återigen den religionen eleverna har mest att uttrycka om. Eleverna ger väldigt värdeladdade ord. Endast en flicka har en annan uppfattning om islam eftersom hon har lärt känna en muslimsk flicka som kommit ny till klassen. Judendomen känner sig de flesta elever väldigt osäkra om. Niorna säger knappt någonting och åttorna associerar till andra världskriget. När det kommer till likheter och skillnader svarar de flesta att det är samma gud, att islam är våldsbenägen och terroristisk.

Hinduism och buddhism svarar de flesta elever är lugna, harmoniska och fredliga religioner som är intressanta och exotiska. Eleverna är överlag väldigt positivt inställda till dessa religioner.

När det kommer till attityder till religion så tar åttorna upp såväl positiva som negativa saker med religion, medan niorna är mer skeptiska och mest pekar på det negativa. Fem av sex

elever tycker att religionsämnet är roligt och intressant. På frågan om religion och demokrati hänger ihop så är svaren lite blandade. Eleverna är lite ambivalenta och frågan är om de verkligen förstår frågan. Det kan finnas religion som är negativ för kvinnan, menar åttorna. Även niorna pekar på negativa saker med religion, som exempelvis homofobi eller om man inte själv får bestämma sin religion.

3.5.4 Blomsterskolans årskurs åtta intervjuer

Här nedan följer en sammanfattning av intervjuerna med Blomsterskolans åttor, indelade efter våra tre teman. Som vi tidigare har omnämnt består åttondeklassarna på Blomsterskolan av två pojkar och en flicka, Karin, Ludwig och Erik.

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

Som vi har nämnt här ovan vill vi under detta tema undersöka eleven syn på kristendom, judendom och islam. Vad gäller kristendomen tänker Ludwig på Gud, Jesus, gloria, predikan, präster och bänkar i kyrkan. Erik anser att kristendomen är tråkighet, vita kläder, Sverige, medeltiden och kungar. Karin å sin sida ser med glädje tillbaka på mellanstadiet:

Jag tänker på den där påskhistorien som vi spelade hundra gånger på mellanstadiet. Jag tänker på åsnan, lärjungarna och den där dumma Judas, på änglar och på när han uppstod. Vi sjöng och spelade teater, det var jätteroligt.

Vi är som sagt även intresserad av att undersöka vad eleverna har för uppfattning om kristendomens olika inriktningar. På frågan om katolicism menar Erik att det är regler gamla tider och kyrkor. Ludwig och Karin tänker på munkar och kloster. Ingen av eleverna säger sig känna till den ortodoxa kyrkan.

När der kommer till islam förknippar Erik religionen med skäggiga gubbar, roliga hattar, konstigt språk och böner i församlingar. Ludwig menar att han tänker på stora torn, galna gubbar som springer runt, kameler och ökenländer. Karin ger i sin tur uttryck för en blandning av rädsla och fördomar. Hon menar:

Jag ser bilden av Turkiet, Egypten, kvinnor i slöjor som går i öknen, bomber, vapen, jättemånga skadade, ner bombade hus, gröna soldater. Jag är blond och är rädd när dom skriker efter än så var det i Turkiet, men det kan vara så här på tunnelbanan också. Jag är rädd överhuvudtaget.

På frågan vad eleverna tänker på när de hör judendom svarar Erik ljusmörkhyade människor med konstiga mössor. Elevernas svar är likt Landbyskolan väldigt kortfattade och på agendan står också återigen andra världskrigets Tyskland. Samtliga tre elever menar att de tänker på Hitler och koncentrationsläger. Ludwig uttrycker personliga erfarenheter och berättar följande om hur han ser på judendomen:

Jag tänker på min farfarsfar, han var jude och dog i koncentrationsläger, det känns lite sorgligt. Jag tänker också på konstiga skrifter, ägg, Tyskland, Hitler, käk, konstiga symboler, Israel. Fast mest på att dom äter massor jag lovar dom gör det.

Vad gäller synen på likheter respektive skillnader emellan kristendomen, judendomen och islam svarar samtliga tre elever att religionerna har en Gud. Karin anser att det är samma Gud, medan pojkarna menar att religionerna har olika gudar. Andra skillnader som de båda pojkarna nämner är olika böner och olika sätt att be. Karin menar att judendomen och islam är mycket stängare än kristendomen.

- Uppfattningen om hinduismen och buddism

När det kommer till elevens syn på hinduismen och buddismen har eleverna återigen inte så mycket att säga. Det enda de båda pojkarna kan berätta om buddismen är Buddha. Karins associationer är något större och hon tänker på Buddha, Thailand och tempel. Vad gäller hinduism berättar Ludwig att han tänker på pappan som högg huvudet av sin son och satte elefanthuvud på honom, med andra ord guden Ganesha. Karin känner sig osäker och efter en stund ser hon bilden av ett land med mycket folk där det finns mörka människor med prick i panna. På temat hinduism berättar Erik följande:

Jag tänker på spikmattor, elefanter, en gud med sex armar jag tror han heter Shiva vet inte riktigt. Tempel med en massa ljus en mysig stämning och så finns det rökelse där. Alla går ensamma till sin Gud.

- Positivt och negativt till religion, det vill säga attityder till religion

På frågan om vad eleverna anser vara positivt med religion svarar pojkarna att religion skapar trygghet. Karin anser att människor som är troende har stor valmöjlighet inom religionen. När det kommer till religion i den negativa bemärkelsen menar Erik och Karin att människor kan bli instängda. Ludwig menar att religioner kan skapa krig och konflikter som i Israel och Palestina. På frågan om det är viktigt att läsa om religioner och kulturer svarar Ludwig nej, medan Karin och Erik svarar ja. Ludwig menar att det finns roligare saker att läsa om

exempelvis historia. De övriga två anser att det är bra, eftersom att det ökar deras förståelse för andra människor.

Vad gäller elevernas syn på om demokrati och religion hör samma svarar pojkarna nej, medan Karin känner sig osäker. Hon menar att i Sverige hänger nog religion och demokrati samman, men i övriga världen är det nog inte så. Ludwig anser att religionen användes ofta som propaganda och det är inte demokrati. Erik säger så här:

Religion och demokrati hänger inte ihop, eftersom att religionen ofta har en ledare som inte folket valt exempel är påven som dom där vad heter dom kardinalerna valt. Jag tycker inte att det är demokrati ledaren bestämmer vad man ska göra och det är fel.

Sammanfattningsvis ställde vi frågan om det finns religion som är negativ för män, kvinnor och barn. På frågan ställer sig Erik lite osäker och efter en stunds betänketid svarar han att det finns religioner där kvinnor inte får visa ansikten. Karin menar att islam är negativ, eftersom att barnen blir omskurna, männen måste ha turban och kvinnor måste ha slöja. Karin säger också att hon inte läst så mycket om andra religionen och kan därför inte berätta om vad exempelvis judendom, hinduismen och buddismen har att säga om män, kvinnor och barn. Ludwig menar också att islam är negativ för kvinnor som måste dölja sitt hår, men han ställer sig också kritisk till följande religion:

Jag anser att Hare Krishna är konstig och dom tvingar säkert sina barn att tro som dom, det tycker jag är fel.

3.5.5 Blomsterskolan årskurs nio intervjuer

På Blomsterskolan intervjuade vi tre elever i årskurs nio; två flickor och en pojke, som valde att kalla sig Agnes, Veronica och Roland.

- Uppfattningen om de abrahamitiska religionerna

På Blomsterskolan associerade samtliga tre religioner direkt på kristendomens olika inriktningar och två av eleverna kunde även redogöra för skillnaden mellan dessa samt i vilka länder de dominerade. Sedan dök tankar om kyrka, kors och Jesus upp.

Gällande Islam säger Roland så här:

Islam, ja då tänker jag på kvinnoförtryck, det strider mot frihet för kvinnor måste gå i slöja och om någon i släkten dör måste de gå i svarta kläder jämt och eftersom alla har så stor släkt så är det alltid någon som har dött, så då måste alla kvinnor gå i svart hela tiden. Det är ett brott mot friheten.

Även Veronica är skeptisk:

De säger att det är jämställt, men det tycker inte jag. Jag tänker mest på kvinnorna. Och fasta. De är mer troende än andra.

Så här uttrycker sig Agnes:

Jag tänker på den där stenen i Mecka som dom står och ber i mot. På Muhammed, koranen, utropstorn och skäggiga gubbar. Tänker på Saddam Hussein och Irak och vad han har ställt till med.

Precis som Landbyskolan har eleverna absolut minst tankar om judendomen. Det de associerar till är omskärelse, matregler och judeförföljelse. Veronica säger att judendomen var den religionen som hon kommer ihåg minst ifrån.

På frågan om likheter och skillnader mellan de tre religionerna är de alla överens om att de alla har en gud och en helig skrift. Sedan är de också överens om att islam är mycket strängare än kristendomen och judendomen och att islam är mycket mindre jämställt än övriga två. Så här säger Veronica:

Islam är mycket mer negativt. Jag skulle inte alls bli muslim. Man får inte ens köra bil i Saudiarabien.

Även Agnes och Roland menar att islam är mycket strängare än kristendom och judendom och att förutsättningarna för kvinnan är sämre i islam.

- Uppfattningen om hinduism och buddhism

När det kommer till hinduism och buddhism är eleverna här, liksom Landbyskolan väldigt positivt inställda. Roland och Veronica tycker att hinduism och buddhism är mer jämställd och mer intressant än de abrahamitiska religionerna. Veronica och Roland funderar dock på om hinduismens kastsystem verkligen är så bra och menar att det verkar konstigt och orättvist, medan buddhismen är rättvis och fri. Agnes är den enda som är skeptisk till buddhismen:

Jag tycker buddhismen är lite knäpp du måste leva flera gånger och ha ett bra liv och på sätt komma närmare in i cirkeln, till riket.

- Positivt och negativt om religion, det vill säga attityder till religion.

Veronica menar att religion är någonting positivt, för det är ett sätt för alla att vara unika. Roland tycker att religion kan vara bra, för att det kan bidra till mindre bråk, men samtidigt menar han att det också kan skapa konflikter. Agnes tycker att religion till större delen är negativt, på grund av alla krig och konflikter samt att man kan bli intvingad i en religion av sina föräldrar. Roland menar att speciellt islam är galeat, för det är så extremt. Också Veronica poängterar att hon inte gillar islam, för islam kan vara väldigt negativ och orättvis för kvinnor. Agnes är mer inne på att Jehovas vittnen kan vara väldigt negativ, speciellt för barn som blir infödda i tron och inte alltid själv kan bestämma vad de vill tro på. När vi frågar om religion och demokrati blir tjejkorna lite osäkra. Veronica säger att hon inte riktigt förstår frågan, men att hon inte tror att religion kan bidra till att demokratin förstärks. Agnes vet inte riktigt. Roland säger så här:

Det beror på var man är. I Israel hör religion och demokrati ihop. De har korrupta ledare och alla bråkar med varandra och är fientliga med varandra. Där påverkar religionen politiken så att säga. I Sverige gör musiken mer intryck på politik än vad religion gör i och med att artister kan kritisera politiker i sina sångtexter.

Han tror inte att religionen kan påverka samhället till att bli mer demokratiskt, utan att det är mer medborgarna i sig, oavsett vilken religion de tillhör, som kan bidra till det.

3.5.6 Sammanfattning av intervjuer på Blomsterskolan

När det kommer till kristendomen är svaret återigen protestantism och svenska traditioner som bröllop, dop och kyrkan. Niorna associerar dock självmant direkt till övriga inriktningar inom kristendomen. Islam uttrycks som en religion som är väldigt långt borta och skrämmande. Judendomen har eleverna inte mycket att säga om förutom andra världskriget. En pojke i åttan kan dock berätta lite mer utförligt och personligt om judendomen. Niorna säger knappt någonting, utan menar att de inte kommer ihåg så mycket. När det kommer till likheter och skillnader svarar de flesta även här att alla tre religioner har en gud och en helig skrift. Niorna tycker att islam är strängare än judendomen och kristendomen och åttorna menar att judendomen och islam är strängare än kristendomen.

Hinduism och buddhism har åttorna inte så mycket att säga om. Niorna är väldigt positivt inställda, men är lite skeptiska till hinduismens kastsystem. Buddhismen tycker de är väldigt exotisk, harmonisk och fredlig.

När det kommer till attityder till religion så är åttorna lite kluvna och tar upp såväl positiva som negativa saker med religion. Även niorna menar att religion kan vara både något positivt som negativt. På frågan om religion och demokrati hänger ihop så är eleverna väldigt osäkra. Eleverna i såväl årskurs åtta som nio svarar att islam kan vara negativ för kvinnan och några åttor nämner även omskäring som ett argument till att religion kan vara negativ för barn. Även att barn kan födas in i en religion och blir påtvingade denna, menar eleverna är negativt.

4. ANALYS OCH SLUTSATSER

Vi kommer nu att väva samman våra frågeställningar med de resultat vi har fått från enkäter, intervjuer och observationer från våra två undersökningskolor. Dessutom kommer vi att applicera det interkulturella perspektivet på vårt undersökningsmaterial.

Syftet med denna uppsats var att utifrån ett elevperspektiv undersöka om grundskolans religionsundervisning leder till en öppenhet vad gäller den positiva förståelsen för människor med annan religion än vad man själv har. Utifrån detta syfte växte följande frågeställningar fram:

- Vad har eleverna för uppfattning angående de abrahamitiska religionerna?
- Vad har eleverna för uppfattning om hinduism och buddhism?
- Vilken är elevernas attityd till religion?
- Skiljer sig elevernas uppfattning om- och attityder till religion mellan de båda skolorna?
- Är elevernas perspektiv på religionsämnet kompatibelt med vad som anses vara interkulturell undervisning?

Vad gäller synen på de abrahamitiska religionerna så är den generella uppfattningen bland eleverna kyrkan och Gud när det kommer till kristendomen. Samtliga årskurser på båda skolorna förknippar även kristendomen till Sverige och våra traditioner såsom dop och bröllop. De flesta elever i årskurs nio associerar även till protestantism och katolicism, vilket ingen av åttorna nämner på egen hand. Detta är intressant eftersom åttorna på Blomsterskolan alldeles nyligen har läst om kristendomens olika inriktningar, men ändå inte nämner dessa självmant, i undersökningen, medan niorna på Landbyskolan, som inte har läst om kristendomen på två år, berättar om dessa.

Av enkätundersökningen går det tydligt att utläsa att såväl åttor och nior på de båda skolorna anser att kristendomen är gammal och tråkig. Samtidigt verkar det som om kristendomen känns väldigt hemma och trygg för eleverna. De ord som benämns i enkäterna angående kristendom är inte på något sätt laddade med vissa undantag.

Vad gäller judendomen så är det den religion där eleverna har minst att säga till om. De flesta förknippar i sina enkäter judendomen med händelser från andra världskriget och Hitler, liksom presenterar vad de anser vara specifika karaktärsdrag för judar, såsom krokiga näsor och konstiga mössor. I intervjuerna uttrycker flera av eleverna i årskurs nio att de känner sig mycket osäkra på judendomen och att de inte tänker på så mycket annat än just koncentrationsläger och lidande. Vårt generella intryck av elevernas uppfattning om judendomen är att den känns väldigt avlägsen och förknippad till historien. Vad själva religionen innebär är det knappt någon som nämner.

När det kommer till islam så är detta den religion som gav mest laddade ord som svar. Vi tolkar elevernas svar som att de tycker att islam känns närvarande, den finns mitt ibland oss här och nu, till skillnad från judendomen som gav väldigt avlägsna och historiska associationer. Medan kristendomen känns som hemma och trygg, verkar det som om islam känns främmande och hotfull. Samtidigt som islam är närvarande så är det ofta öken och arabländer som nämns. Islam finns här och nu, men ändå långt borta. Några av eleverna i årskurs nio nämner att media har gjort islam så uppmärksammat, och då ofta i negativ bemärkelse med självmordsbombningar och terrorism som huvudrubriker. Det mest förekommande svaret på frågan om islam är kvinnor i slöja och kvinnoförtryck. Vi anser att det generellt är mycket negativa och värdeladdade ord eleverna ger i samband med islam. Detta är en religion som årskurs åtta ännu inte har läst om på högstadiet, men som de ändå kan ge väldigt starka associationer till.

Vad gäller likheter och skillnader mellan de abrahamitiska religionerna så är det relativt korta svar eleverna ger. Många nämner att alla religionerna har en gud, eller en högre makt. I intervjuerna svarar även här flera av eleverna att alla religionerna har en gud. Vi kan peka på en skillnad mellan flickorna och pojkarna på båda skolorna i årskurs åtta. Flickorna säger att det är samma gud medan pojkarna menar att det är tre olika gudar. I årskurs nio är de flesta svaren att de har samma grund eller samma rot, med en gud och en helig skrift. Flera säger att det som skiljer religionerna åt är att islam är mycket strängare och mindre jämställt än kristendomen och judendomen. Det sistnämnda tycker vi är mycket intressant, speciellt i och med att flera av åttorna uttrycker att islam är mycket strängare, utan att under sin högstadietid läst om islam i skolan.

Nästa frågeställning behandlar religionerna hinduism och buddhism. Det allmänna svaret bland årskurs åtta är Indien, Buddha, elefanter och Thailand. Vi tolkar elevernas svar som att dessa religioner är väldigt långt borta och som exotiska och fredliga religioner. Eftersom eleverna i årskurs åtta ännu inte har läst om dessa religioner verkar det som om de flesta har fått sin uppfattning om dessa religioner genom resor eller media. Det intressanta är, enligt oss, skillnaden på elevernas uppfattning om islam som de uttryckte som väldigt hotfull och negativ, med hinduism och buddhism, där svaren är väldigt positiva. Trots att eleverna i årskurs åtta inte har läst om vare sig islam, hinduism eller buddhism så är det tydligt att de senare två ger betydligt mer positiva associationer, medan islam ger väldigt värdeladdade ord. Årskurs nio har betydligt mer att säga om hinduism och buddhism, eftersom de nyligen läst om dessa religioner. Även niorna anser att detta är två intressanta och exotiska religioner och associationerna är genomgående positiva. Dock kritiserar några av eleverna hinduismens kastsystem som de anser vara orättvist, medan buddhismen framställs som en mycket fri och rättvis religion, i vilken människan kan tycka som hon vill. Det vi kort och gott kan säga om dessa två religioner är att eleverna är väldigt positivt inställda till såväl religionerna i sig, som till att läsa om dem, då de flesta anser att dessa religioner är väldigt intressanta. Vi tror att många elever har så positiv uppfattning om hinduism och buddhism för att de inte känns som något hot, utan snarare är någonting exotiskt, ett levnadssätt eller livsstil som är så långt ifrån vår egen.

Nästa frågeställning behandlar elevernas attityd till religion. Med detta menar vi vad som anses vara positivt respektive negativt med religion i samhället. Vi frågade bland annat vad eleverna ansåg om religion och demokrati samt om det finns religion som kan vara negativ för män, kvinnor eller barn. Här är det generella svaret bland samtliga elever att religion och demokrati inte hänger ihop. I intervjuerna är det dock några av eleverna som säger att religion och demokrati hänger ihop, men de tycker att det är svårt att förklara. De flesta tror inte att religion kan förstärka demokratin. På frågan om det finns religion som kan vara negativ för män, kvinnor och barn så svarar de allra flesta att islam är negativt för kvinnan, för att hon inte har samma rättigheter som mannen. Däremot är det ingen i enkätundersökningen som svarar att det finns religion som är negativ för mannen. En flicka i årskurs åtta, Landbyskolan menar dock att kristendomen kan vara negativ för homosexuella, eftersom de inte har samma rättigheter att gifta sig. Några få anser att det finns religion som är negativ för barn, för att de föds in i den, eller för att en del pojkar måste omskäras. Det är alltså återigen tydligt, anser vi,

att det är islam som är den religion som bär mest negativa tankar med sig. Vad detta beror på, tror vi, främst är media.

Vi frågade även eleverna vad som varit intressant att läsa om i religionsämnet. Här finns det två motpoler. Å ena sidan anser vissa elever att religion är intressant och öppnar upp förståelsen för andra människor. Å andra sidan finns det dem som tycker att religionsämnet är ointressant och onödigt att lära sig om. Vid sidan av dessa två grupper finns det även några elever som anser att religion är ett onödigt ont, det vill säga att samtidigt som ämnet i sig är väldigt viktigt och nyttigt, så är det jättetråkigt att läsa om.

På frågan om elevernas uppfattning om- och attityder till religion skiljer sig mellan de båda skolorna, så har vi genom vår undersökning kommit fram till att det faktiskt inte skiljer sig nämnvärt, trots skolornas olika arbetsmetoder. Eleverna på både Landbyskolan och Blomsterskolan associerar till i stort sett samma saker vad gäller de fem världsreligionerna. Vi anser att detta är väldigt intressant, eftersom att de två skolorna arbetar på två helt skilda sätt. Den ena i traditionell bemärkelse där ämnena är uppdelade i sina olika block. Den andra med ämnesintegrering, det vill säga ämnena svenska, SO och NO har slagits ihop och bildat ämnet Projekt. Men å andra sidan använder de båda skolorna samma läromedel *SO Direkt, Religionsboken* (1999), vilket säkert har en betydelse beträffande det likartade resultatet.

En sak som vi anser vara tydlig är att det gamla arvet från när religionskunskapsämnet var kristendomskunskap är att fokuset i undervisningen fortfarande ligger på kristendomen. På högstadiet så är i princip det enda eleverna får göra sig bekanta med i religionsämnet kristendomen och den västerländska kulturen, fram till årskurs nio. Först i årskurs nio, när eleverna är femton år, kommer övriga religioner med in i bilden. Enligt *SOU 1998: 57* så är ett problem med den interkulturella undervisningen att elever och lärare konfronteras med andra kulturer, vilket inte alltid är enkelt. För att underlätta detta möte måste man först analysera sin egen kultur och medvetandegöra sina egna värderingar (*SOU 1998: 57: 262*). På så sätt går våra skolors val att ha fokus på kristendomen och den västerländska kulturen hand i hand med vad som presenteras i statens offentliga utredning om en del av den interkulturella undervisningen. Frågan är ju såklart om denna utsaga stämmer. Samtidigt, enligt samma *SOU*, ska man lyfta fram likheter, erfarenheter och gemensamma intressen hos eleverna, vilket vi anses saknas helt fram till årskurs nio, på dessa skolor. I årskurs nio när judendom, islam, hinduism och buddhism vävs in i religionskunskapen verkar det som att kristendomen

helt glöms bort. Detta anser vi vara märkligt eftersom eleverna går miste om en förståelse av hur religionerna hänger ihop. Denna förståelse finns uttryckt i läroplanen som mål att sträva mot samt mål som ska vara uppfyllda efter årskurs nio. Därför tycker vi att andra religioner än kristendomen bör komma in mycket tidigare i undervisningen om denna ska leva i symbios med läroplanen.

En viktig del av den interkulturella undervisningen som presenteras i *SOU 1983: 57* är att skolan aktivt bör förhindra och förebygga uppkomsten av fördomar och negativa attityder som kan leda till mobbning och diskriminering. Vi tycker inte att skolorna har lyckats helt med detta, eftersom eleverna uttryckte sig mycket negativt om främst islam. Förklaringen till detta tror vi är att islam kommit in alldeles för sent i undervisningen. Speciellt i och med att media har skrivit så otroligt mycket angående islam i samband med negativa händelser som exempelvis terrorattentat, så har eleverna redan hunnit skapa sin egen bild av islam. Därför anser vi att det är viktigt att eleverna i tidigare ålder får bekanta sig med övriga världsreligioner för att på så sätt förhindra dessa fördomar och negativa attityder och därigenom föra en undervisning i interkulturell anda. Samtidigt har eleverna i regel positiva ord att säga om hinduism och buddhism och på så sätt så har ju lärarna samtidigt lyckats med att öppna upp en positiv syn. Men å andra sidan frågar vi oss om det verkligen är skolans förtjänst eller media som har skapat dessa positiva bilder om hinduism och buddhism.

Med bakgrund av elevernas resonemang rörande de olika religionerna frågar vi oss, precis som Härenstam gör i *Kan du höra vindhästen?* (2000), om inte bilder av religionerna i mångt och mycket beror på urvalsfrågor. Med detta menar vi att lärare och läromedel har stor makt när det kommer till att generera uppfattningar om olika religioner. Härenstam skriver att det urval läromedelsförfattarna gör är en produkt, dels av det som är gällande i politiken och i samhället här och nu och dels av det historiska arvet (Härenstam 2000: 119). När det gäller kunskap om andra kulturer och religioner menar Härenstam att det är viktigt att reflektera över varför just denna kunskap har valts ut och presenterats. Han menar att detta urval beror på intressen och bakgrunder hos de personer som väljer ut vad som ska tas upp i läroböckerna (Härenstam 2000: 20).

Eleverna på våra undersökningsskolor använder som vi tidigare nämnt läroboken *SO Direkt* (1999), i vilken trehundra av bokens sammanlagt fyrahundrafemtio sidor handlar om

kristendom. Detta är naturligtvis ett urval som författarna till denna bok har gjort, vilket leder till en påverkan av den undervisningen som eleverna på de båda skolorna har fått.

Även Björn Skogar tar upp lärarnas och läromedlens makt när det kommer till skapandet av uppfattningar rörande religion. Han ställer sig i antologin *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (2004) frågan vad religion egentligen står för i religionsämnet. Vissa föreställningar som eleverna har, till exempel att hinduism och buddhism är någonting exotiskt, borde ha att göra med hur dessa religioner framställs i läromedel och av lärarna, menar Skogar (Skogar 2004: 83). Vidare pekar Skogar på betydelsen av att i skolan läsa om de tre abrahamistiska religionerna parallellt. Detta ska göras på ett narrativt sätt genom att läsa historier och prosa om de tre religionerna, där fokus ska ligga på språket, snarare än på religionen. Han ställer sig också kritisk till många läromedel som han anser vara generaliserande (Skogar 2004: 96). Efter våra observationer på de båda skolorna har vi, som tidigare nämnt, noterat att de tre abrahamitiska religionerna i princip betas av en efter en, med kristendomen som startpunkt, vilket vi precis som Skogar anser är fel eftersom att eleverna inte får den helhetsbilden av religionernas gemensamma brännpunkter.

Även om båda våra skolor är kulturellt och etniskt homogena så betonas det i *SOU 1983: 57* att även skolor som inte är invandrartäta ska förbereda eleverna för ett samhälle som innehåller människor med olika språk, kulturer och religioner. Vi anser att detta är särskilt viktigt eftersom kommunen där dessa skolor ligger i är en kommun med två poler. Å ena sidan finns det en del av kommunen som är etniskt heterogen och består av miljonbygge, arbetslöshet och sociala problem. Å andra sidan finns det en del (den del som vi har undersökt) som är etniskt homogen, bestående av medelklassfamiljer boende i villa. Därför tycker vi att det är jätteviktigt att den interkulturella undervisningen blir en del av vardagen, så att dessa ungdomar blir bekanta med andra människor i sitt eget närområde. Annars är risken stor, tror vi, att det uppstår mycket fördomar och splittring.

Lahdenperä menar att det interkulturella är någonting universellt, innehållande olika beståndsdelar. En av de mest betydelsefulla beståndsdelarna, menar Lahdenperä, är begreppet kultur (Se kapitel 2.2). Kultur kan bland annat vara artefakter som mat, musik och konst, sedvänjor och riter, trosföreställningar och värdegrunder, språk och tankesätt, känslor, relationer och kommunikation, samt hur man som människa förhåller sig till sig själv. Vi tolkar kursplanen för religionskunskap som interkulturell eftersom mycket av dess innehåll

går hand i hand med vad Lahdenperä anser vara interkulturellt. Bland annat finns flertalet av ovan nämnda beståndsdelar presenterade i kursplanen som såväl strävandesmål som uppnåendemål (Se kapitel 2.3). Även i läroplanen finner vi spår av interkulturell undervisning. Det står bland annat att skolan ska utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kulturgränser. Samtidigt för vissa delar i läroplanen inte direkt tankarna till vad som vi anser vara interkulturell undervisning. Bland annat står det att skolan ska fostra eleverna i överensstämmelse med kristen tradition och västerländsk humanism (Lpo 94: 5).

Den interkulturella undervisningen är ingen lösning i sig för att hindra fördomar och icke-tolerans, utan snarare en metod för att motverka detta. Vi anser att själva verktyget finns i läroplanen och vi anser att våra skolor följer skolans styrdokument, men frågan är om själva kunskapen för att använda verktyget finns bland skolornas personal. *I SOU 1983: 57* presenteras kravet på förändring vad gäller undervisningen i skolan, liksom kravet på att skolans personal får den utbildning som krävs för att kunna arbeta enligt det interkulturella synsättet. Vi är inte helt säkra att personalen verkligen får den utbildning som krävs för att kunna bedriva en interkulturell undervisning. Läroplanen i sig och kanske främst kursplanen, tolkar vi kunna användas som ett interkulturellt verktyg, men man måste även kunna hantera detta verktyg, och det är just detta som faller bort, anser vi.

Med tanke på det resultat vi har fått från enkäter, intervjuer och observationer, kan vi inte påstå att religionsundervisningen på våra två undersökningsskolor till fullo leder till en öppenhet vad gäller den positiva förståelsen för människor med annan religion än vad man själv har. Detta på grund av vad vi precis presenterat, nämligen bristen på andra religioner än kristendomens plats i religionsämnet, elevernas fördomar och negativa attityder gentemot olika religioner samt lärarnas oförmåga att använda kurs- och läroplan som ett interkulturellt redskap.

Som blivande religionslärare har vi alltså en stor utmaning framför oss vad gäller att använda skolans styrdokument som just interkulturella verktyg och därmed bidra till en interkulturell undervisning.

5. SAMMANFATTNING

Syftet med denna uppsats är att utifrån ett elevperspektiv undersöka om grundskolans religionsundervisning leder till en öppenhet vad gäller den positiva förståelsen för människor med annan religion än vad man själv har. Utifrån detta syfte växte följande frågeställningar fram:

- Vad har eleverna för uppfattning angående de abrahamitiska religionerna?
- Vad har eleverna för uppfattning om hinduism och buddhism?
- Vilken är elevernas attityd till religion?
- Skiljer sig elevernas uppfattning om- och attityder till religion mellan de båda skolorna?
- Är elevernas perspektiv på religionsämnet kompatibelt med vad som anses vara interkulturell undervisning?

Vår teoretiska utgångspunkt är det interkulturella perspektivet, men vi har likaledes berört religionsämnets historiska utveckling, liksom studerat skolans styrdokument med avseende på religionskunskapen. Vad gäller det interkulturella perspektivet har vi främst studerat vad som står om interkulturalitet i *Statens Offentliga Utredningar (SOU)* samt använt Pirjo Lahdenperäs antologi *Interkulturell pedagogik i teori och praktik* (2004). Med interkulturellt menar vi att det är en process mellan olika kulturer där begrepp som ömsesidighet, tolerans, rättvisa och jämlikhet möts och samverkar. En interkulturell undervisning innebär således att man inte bara ska fokusera på skillnader mellan olika kulturer, utan även lyfta fram likheter och gemensamma intressen. Det första man måste göra är dock att analysera sin egen kultur och medvetandegöra sina egna värderingar, för att på så sätt kunna få en förståelse för andra kulturer.

Vårt fokus i denna uppsats är ett elevperspektiv, varpå vi valt att utföra intervjuer och enkäter med elever i årskurs åtta och nio på två grundskolor i en och samma kommun. Detta för att vi är intresserade av vad eleverna har för uppfattning om religion och religionsundervisningen. Vi har även observerat religionsundervisningen på båda skolorna för att få en djupare insikt i hur undervisningen bedrivs.

Undersökningens resultat visar att religionsundervisningen delvis inte leder till en öppenhet vad gäller den positiva förståelsen för människor med annan religion och kultur än vad man själv har. Detta på grund av att religionsundervisningens fokus fram till årskurs nio är kristendomen. Övriga religioner behandlas i princip inte på högstadiet, förrän i årskurs nio, vilket vi tror leder till att eleverna via media eller resor skapar sina egna uppfattningar om dessa religioner. Generellt sett uttryckte eleverna väldigt mycket fördomar gentemot islam, i jämförelse med kristendom, judendom, hinduism och buddhism.

Vad gäller elevernas attityder till religion och religionsundervisning anser vi att det finns två tydliga läger. En positiv sida som anser att religionskunskapen är intressant och viktig och en negativ sida som menar att religionskunskapen är tråkig och onödig. Vid en jämförelse mellan de båda skolorna finner vi egentligen ingen skillnad mellan elevernas attityder. Om man ser till de båda årskurserna är skillnaden heller inte påtaglig, förutom att niorna har något större kunskap om de olika religionerna.

En annan aspekt är att vi tolkar skolans kursplan och läroplan som ett interkulturellt verktyg som kan användas för att bedriva interkulturell undervisning. Vi anser även att viljan till att använda detta redskap finns hos lärarna på våra undersökningsskolor, men att de saknar själva kunskapen om hur de ska använda detta. Med andra ord så menar vi att det finns förutsättningar för en interkulturell undervisning på våra undersökningsskolor, men att själva vägen dit måste medvetandegöras för de berörda lärarna. Vi har med andra ord en hel del att arbeta med när vi själva tar klivet in i lärarkåren.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Aspengren, Evald (2002): *Barns tankar om andra kulturer i ett didaktiskt perspektiv. En studie av 200 uppsatser, skrivna av grundskoleelever på temat tro och liv i andra länder.* Linköpings Universitet, UniTryck.

Ekholm, Mats & Fransson, Anders (1994): *Praktisk Intervjuteknik.* Norstedt, Stockholm.

Eriksson, Keijo (1999): *På spaning efter livets mening Om livsfrågor och livsåskådning hos äldre grundskoleelever i en grundskolemiljö som befrämjar kunskapande.* Högskolan i Kalmar.

Hartman, G, Sven & Sten, Petterson (1986): *Livsfrågor & livsåskådning hos barn. Några utgångspunkter för en analys av barna livsfrågor och livsåskådning samt en presentation av några delstudier inom området.* Skolöverstyrelsen, Stockholm.

Hartman, G, Sven (2003): *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter.* Natur och Kultur, Falun.

Härenstam, Kjell (2000): *Kan du höra vindhästen? Religionsdidaktik – om konsten att välja kunskap.* Studentlitteratur, Lund.

Härenstam, Kjell (1993): *Skolboks-islam Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap.* Vasastadens bokbinderi AB, Göteborg.

Högberg, Ole & Sundqvist, Mats (1999): *SO Direkt, Religionsboken.* Bonnier Utbildning Förlag AB. Trelleborg.

Lahdenperä, Pirjo red. (1995): *Interkulturella läroprocesser.* Gotab, Stockholm.

Lahdenperä, Pirjo red. (2004): *Interkulturell pedagogik i teori och praktik.* Studentlitteratur, Lund.

Linde, Göran red. (2001): *Värdegrund och svensk etnicitet.* Studentlitteratur, Lund.

Patel, Runa & Davidson, Bo (1991): *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur. Lund.

Richardson, Gunnar (1999): *Svensk utbildningshistoria. Skola förr och nu*. Studentlitteratur, Lund.

Selander, Sven-Åke (1993): *Undervisa i religionskunskap*. Studentlitteratur, Lund.

Wiedel, Björn (1999): *Personlig livstolkning och religiös tradition. Om det personligas plats i religionspedagogiken*. Verbum Förlag AB, Stockholm.

Statliga dokument

Grundskolan: kursplaner och betygskriterier (2000). Skolverket och Fritzes. Västerås.

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94 anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet.

Regeringens proposition: 1997/1998: 16: *Sverige, framtiden och mångfalden, från invandrarpolitik till integrationspolitik*.

SOU (1983:57): *Olika ursprung - gemenskap i Sverige*. Utbildning för språklig och kulturell mångfald. Liber Förlag, Stockholm.

Intervjuer

Elever på Landbyskolan 2006-04-19

Elever på Blomsterskolan 2006-04-21

Enkäter

Elever på Landbyskolan 2006-04-18

Elever på Blomsterskolan 2006-04-20

Enkät angående religionsundervisningen

Kön _____

Årskurs _____

Vad kommer du att tänka på när du hör religion? _____

_____

Vad tycker du har varit intressant att läsa om i religionsämnet?

_____

_____

Finns det någonting som inte har varit intressant att läsa om i religionsämnet?

_____

_____

Vad tänker du på när du hör kristendom? _____

_____

_____

Vad tänker du på när du hör islam? _____

_____

_____

Vad tänker du på när du hör judendom? _____

_____

_____

Vad tänker du på när du hör hinduism? _____

_____

_____

Vad tänker du på när du hör buddhism? _____

_____

Finns det någon annan religion som du tycker är intressant? _____

Tycker du att religion och demokrati hänger ihop? _____

Kan religion förstärka demokratin? _____

Kan religion försämra förutsättningarna för demokratin? _____

Finns det religion som kan vara negativ för män, kvinnor och barn? _____

_____

Finns det någonting i religionsämnet som du inte har fått läsa om som du skulle vilja lära dig?

_____

Finns det någonting gemensamt för alla religioner? _____

_____

Kan du komma på likheter mellan judendom, kristendom och islam?

_____

_____

Finns det frågor där de olika religionerna krockar (inte är överens)?

_____

_____

Tack för din medverkan!

Intervjufrågor

Berätta vad du tycker är positivt respektive negativt med religion?

Tycker du att det är viktigt att läsa om andra kulturer och religioner?

Vad kan du berätta om kristendomen?

Vad kan du berätta om islam?

Vad kan du berätta om judendomen?

Vad kan du berätta om hinduismen?

Vilka likheter/skillnader kan du hitta mellan judendomen, kristendomen och islam?

Finns det religioner som är negativa för män, kvinnor och barn? Varför? Varför inte?

Hänger religion och demokrati ihop? Varför? Varför inte?